

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

PAVLÍNA CHARVÁTOVÁ

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Postoj romských dětí k majoritní společnosti

Výzkumná sonda dané problematiky v Hradci Králové

Pavλίna Charvátová

Bakalářská práce

2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavína CHARVÁTOVÁ**
Osobní číslo: **H08351**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Postoj romských dětí k majoritní společnosti**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Výzkum bude zaměřen na děti předškolního věku, prvního a druhého stupně základní školy. Bude probíhat v Hradci Králové, hlavně v neziskové organizaci, dále ve školkách, školách a pokusila bych se navázat kontakt i v rodinách. Podle výzkumů si děti formují postoje už od dětství z rodiny a vrstevníků. Proto by mě zajímalo, jestli si do svého života nesou kladné nebo záporné poznatky o majoritní společnosti. Výzkum bude dlouhodobý, bude založen na pozorování, pokládání otázek a formou hry.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova : Příručka (nejen) pro učitele. Praha : Triton, 2006. 263 s. ISBN 80-7254-866-2. NEČAS, Ctibor. Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945). Brno : Matice moravská, 2005, 475 s. ISBN 80-86488 720-9 NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. 4. dopl. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1999. 129 s. ISBN 80-7067-952-2 HŮBSCHMANNOVÁ, Milena. Šaj pes dovakeras. Olomouc : Univerzita Palackého, 1998. 129 s. SBN 80-7067-905-0

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lada Viková
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: 30. dubna 2010

Termín odevzdání bakalářské práce: 31. března 2011

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. MgA. Tomáš Petrůň, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem k práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odstavec 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31.3.2011

Charvátová Pavlína

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, Mgr. Ladě Vikové, za její trpělivost, podnětné rady a komentáře. Dál moje velké dík patří dětem, které se mnou trpělivě a pečlivě vypracovaly všechny výzkumné metody, a respondentům, kteří mi věnovali čas a poskytli mi rozhovor.

Anotace

Práce se zabývá postojem romských dětí k majoritní společnosti. V teoretické části je shrnuta teorie o postojích a příklady již realizovaných výzkumů. Výzkumy s dětmi jsou uvedené v praktické části této práce, pro objektivnost jsou doplněny o rozhovory s jejich rodiči a pracovníky sociálních služeb. Zkoumaná lokalita je Hradec Králové.

Klíčová slova

Romské dítě, postoj, chování, vyloučená lokalita, majorita.

Annotation

The work deals with attitudes of Roma children to majority society. In theoretic part there is summarized theory on attitudes and examples of researches realized before are mentioned. In practical part there are researches realized with children. Considering attitude creation, these researches are supplemented with children's parents and social services workers interviews. Researched locality is city Hradec Králové.

Keywords

Roma child, attitude, behaviour, excluded lokality, the majority.

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. POJMOVÝ SLOVNÍK	10
3. TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE	12
3. 1. Postoj	12
3. 1. 1. Funkce postojů	13
3. 1. 2. Předsudek	13
3. 1. 3. Stereotyp	14
3. 1. 4. Nástroje měření postojů	15
3. 1. 5. Výzkumy na postoje dětí	17
3. 1. 6. Ohraničení skupin	19
3. 1. 7. Postoje české veřejnosti k menšinám	19
3. 1. 8. Postoje romské menšiny k majoritě	20
4. METODOLOGIE VLASTNÍHO VÝZKUMU	22
5. PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE	24
5. 1. Obecná charakteristika situace Romů v Hradci Králové	24
5. 2. Výzkum s dětmi	26
5. 2. 1. První část - postojová škála	27
5. 2. 2. Druhá část - metoda asociací ze slov	30
5. 2. 3. Třetí část - asociace z dokončených vět	36
5. 3. Vliv rodiny na utváření postojů u dětí	41
5. 4. Role neziskových organizací v utváření postojů dětí	43
5. 5. Ověření a zhodnocení jednotlivých hypotéz	46
6. ZÁVĚR	49
7. POUŽITÉ ZDROJE	50
8. SEZNAM PŘÍLOH	53

1. ÚVOD

V současné době můžeme kolem nás vidět snahy o začlenění romské populace do většinové společnosti. Integrace se projevuje začleňováním Romů pomocí neziskových organizací, podpoře v bydlení, vzdělávání a zlepšení jejich životní situace.

Postoje majoritní společnosti byly už mnohokrát zkoumány¹. Bohužel jejich výsledek nebyl v žádném případě pozitivní. V České republice dochází ke konfliktům mezi většinovou společností a romskou menšinou. Není to žádné tajemství a kritiky se na nás šíří ze všech stran.² Ale jak tuto situaci vnímají sami Romové? A jak ji cítí jejich děti? Ty tu budou vyrůstat a mohou vytvořit nový základ pro jejich lepší život do budoucna. Bohužel se už od dětství setkávají s kritikami a s nesnášenlivostí, znají příběhy svých rodičů. Jaké oni mají postoje k majoritní společnosti? Tyto postoje se tvoří od dětství. Jsou získané hlavně od rodičů, lidí v nejbližším okolí a vrstevníků. Výzkum byl provedený v lokalitě obývané pouze Romy a měl zjistit, jak soužití majority a minority vnímají romské děti a jaký postoj si zatím utvořily.

Tato moje práce, jak už jsem se zmínila, se věnuje romským dětem. Cílem je zjistit postoje romských dětí k majoritní společnosti.

Tento sociálně antropologický výzkum bylo nutné doplnit o data, která by více podkryla předsudky. Zvolila jsem čtyři metody výzkumu - pozorování, rozhovory, postojovou škálu a asociační test. Na přímé dotazování respondenti často odpovídají tak, jak si myslí, že vy čekáte. Jejich odpověď je zkrácená a dochází ke stylizaci odpovědí. Proto jsem u romské mládeže zvolila také užití pomocí asociačních technik. Tím jsem mohla dosáhnout podhalení skrytých obav, a to, jak romské děti opravdu vnímají své sociální prostředí. K tomu jsou právě projektivní techniky lepší volbou, protože otázky se týkají nepřímo jejich života, proto respondenti ani nemusí postřehnout, že se jedná o výzkum, který má zjistit jejich postoje ke společnosti.

V zadání bakalářské práce mám uvedeno, že výzkum bude proveden s dětmi předškolního věku a žáky, kteří navštěvují první a druhý stupeň základní školy. Tento

---

¹ Šimíková, I.; Vašečka, I. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. 2004. str. 15-16.

Gabal, I. *Etnické menšiny ve střední Evropě : konflikt nebo integrace*. 1999. str. 84.

Svobodová, A. *Analýza prací žáků osmých a devátých tříd některých pražských základních škol*. In Průcha J. *Multikulturní výchova*. 2006. str. 72.

Škachová, T. *Přístup žáků mladšího školního věku k cizincům a kulturním odlišnostem*. In Prokop, J.; Rybičková, M. (ed.) *Proměny pedagogiky*. 2005. str. 448-451.

² například od Rady Evropy a výboru OSN

rozsah práce by byl ale velmi náročný a obsáhlý, proto jsem věkovou kategorii dětí změnila na věk od sedmi do dvanácti let. Můj prvotní zájem byl zjistit vnímání majority u romských dětí předškolního věku, protože podle výzkumů si děti svůj základ v postojích utvářejí už v tomto věku. Bohužel tento výzkum nebyl možný. Už při rozebírání tématu s lidmi působících ve zkoumané lokalitě jsme se dohodli, že výzkum by byl nereálný. Tyto děti, se kterými se setkávají, ve třech letech často ani pořádně nemluví, proto výzkum by byl složitý a výsledky neurčitě.

Můj výzkum byl uskutečněn v klubu jedné neziskové organizace, která se věnuje romským dětem. Ta si nepřála svůj název zveřejňovat. Nakonec jsem upustila i od zkoumání v základních školách. Zvolila jsem proto, že děti jsou v klubu ve známém prostředí, které je pro ně „bezpečné“. Tudíž se nebály odpovídat upřímně. Výzkum ve škole by mohl ještě více narušit vztahy, které tam děti mají. Zřetelně by upozorňoval na skutečnost, že se jedná o výzkum mezi neromskými a romskými dětmi. Tím bych mohla ve třídě veřejně upozornit na rozdíly a narušit atmosféru „společného soužití“.

V teoretické části nejdříve popíši teorii k postojům, jak se tvoří, jejich funkce a zkoumání, postoje majority k Romům a naopak.

V metodologii vlastního výzkumu uvedu důvod výběru zkoumané lokality, cíl a metody výzkumů.

Praktická část je založena na terénním výzkumu, který probíhal ve městě Hradci Králové. Na úvod této kapitoly jsem zvolila cíl výzkumu, hypotézy a rozebrala jsem situaci Romů ve městě. Dále už je věnován prostor výzkumu, jenž má tři části - výzkum s dětmi, jejich rodiči a pro doplnění situace i pracovníky, kteří pracují s Romy v této lokalitě. Na závěr je zhodnocení výzkumu.

V závěru mé práce je mé osobní zhodnocení daného výzkumu. Návrhy pro další zkoumání a výzkumné metody, které by byly vhodné pro zjištění postojů dětí z minorit.

Předkládaná práce není jednou z mnoha. Práce, které by nahlídly na problém i z druhé strany, jsou výjimkami. Snažila jsem se o naprostou nezájatost problému a kvalitní zhodnocení výzkumu. Vztah Neromů a Romů se stále vyvíjí, v současné době dochází k stále horším a vyhrcořenějším situacím. Měli bychom se podívat i na to, jak na vztah k majoritě pohlížejí romští obyvatelé, a to hlavně jejich děti.

2. POJMOVÝ SLOVNÍK

Majoritní společnost

Z hlediska početního poměru můžeme ve společnosti rozlišit skupiny menšinové (minoritní) a skupiny většinové (majoritní). Ta má převahu v počtu svých členů.

Jazyk a kultura byla pro danou minoritní skupinu důležitý faktor k tomu, aby přežila ve společnosti ve své nezměněné podobě. Právě kvůli své jedinečnosti byla často pronásledována ze strany většinové společnosti, byla jí zakázána používat svůj vlastní jazyk, byla u ní potlačena její kultura a byla nucena splynout s většinou.

Může se stát i to, že skupina s početní převahou nemá největší podíl na moci a vládne zde menšina, například v Jihoafrické republice, kde bylo černošské obyvatelstvo ve většině, ale u moci byla bílá menšina.

Vývoj politiky západních států k cizincům a různým kulturám se v různých obdobích měnil. Lze ho rozdělit do tří etap³:

1. od 80. let 19. století do čtyřicátých let 20. století – asimilace
2. od 60. let do poloviny 90. let 20. století – multikulturalismus
3. od konce minulého století – se od multikulturalismu posouváme zpět k asimilaci, ale jsou tu snahy ke změně spíše k integraci.⁴

Sociální vyloučení

Sociální vyloučení je proces, který přetrhává vazby jednotlivce od sociálních vztahů, skupiny a institucí. Zahrnuje obyvatele, kteří mají nízké materiální prostředky a nejsou schopni se hospodářsky, sociálně, politicky a kulturně podílet na veřejném životě. Jsou sociálně vzdáleni většinové společnosti.

Mareš (2000 a 2004) rozlišuje sociální vyloučení následovně:

- a. Ekonomické vyloučení, které je zdrojem chudoby a vyloučení ze životního standardu obvyklého ve společnosti či dané kolektivitě;
- b. Sociální vyloučení v užším smyslu brání sdílet určité sociální statusy a participovat na určitých sociálních institucích;
- c. Politické vyloučení je upřením občanských, politických, ale i základních lidských práv;
- d. Kulturní vyloučení je odepřením práva participovat na kultuře společnosti - sdílet její kulturní kapitál, vzdělanost, hodnoty;

³ Barša, P.; Baršová, A. *Mezi asimilací a multikulturalismem*. In *Mezinárodní politika*. 2006, 5, str. 7-9.

⁴ Více k pojmům viz. Eriksen, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. 2008. str. 342-343.

- e. Vyloučení z bezpečí a vystavení vyšším rizikům ve smyslu enviromentálních rizik
- f. Vyloučení z mobility ve fyzickém prostoru;
- g. Vyloučení symbolické, spojené se stigmatizací jedinců a sociálních skupin vnímaných jako odlišných a jejich vyčleňování z hlavního proudu společnosti.⁵

Identita

Identita nezahrnuje pouze pojmenování, totožnost, stejnost, ale v dnešním chápání se pojem rozšířil i na charakteristiky, kterým si osoba či společenství nárokuje uznání od jiných lidí, čímž si upevňuje svoji hrdost a čest.

Identita má dva významy:

1. Osobní identita - to jsou představy, které má osoba sama o sobě. Dítě se snaží identifikovat se s blízkými objekty a má své role, které se stanou součástí jeho vlastní osobnosti.
2. Sociální identita - ta určuje sociální příslušnost. Sociální identifikace je proces, při kterém sdílíme nějaké pojmy a kategorie s jinými lidmi. Sem patří otázky typu: "Kdo jsem, k jaké skupině patřím, kdo jsme my, a kdo jsou oni?" naše odpověď bude souviset s naším postavením.⁶

Rasismus

Rasismus je ideologie, která představuje soubor koncepcí vycházejících ze strachu z cizího, a to tvoří jeho ideologickou nadstavbu.⁷

Moderní antropologie řeší stále otázku, jestli pojem rasa jednoznačně definovat. V současné době nelze zpochybnit fakt, že lidstvo tvoří jeden živočišný druh. Rasismus popírá ale rovnocennost ras a opírá se o rasové teorie, které jsou špatnou interpretací nashromážděných dat.

---

⁵ Mareš. In Šimíková, I.; Vašečka, I. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. 2004. str. 13.

⁶ Slaměník, I. *Sociální psychologie*. 2009. str. 115-116.

⁷ Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu : multikulturní výchova v praxi*. 2008, str. 13.

3. TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

3. 1. Postoj

Postoj je jedním z témat sociální psychologie. Vychází z předpokladu, že zjištěné postoje nám mohou ukázat směr budoucího chování člověka.

Klasickou definici postoje podal Allport: „*Postoj je mentální a nervový vztah pohotovosti, organizovaný zkušeností a vyvíjecí direktivní nebo dynamický vliv a odpovědi individua vůči všem objektům a situacím, s nimiž je v relaci.*“⁸

Nejsou neutrální, protože vyjadřují vztah k různým sociálním objektům, ke kterým máme nějaký vztah, ať už pozitivní či negativní. Můžeme mít něco rádi a něco můžeme nenávidět, můžeme to tolerovat nebo se tomu vyhýbat.

Wilson⁹ uvádí, že postoje jsou podmíněny individuální zkušeností a vlivy určitého kulturního prostředí. Jsou orientovány na hodnoty a akceptovány emocemi, nemohou být přímo pozorovány, nýbrž pouze odvozovány.

Lidské myšlení si musí pomáhat kategorizací. To znamená, že věci a myšlenky řadíme do určitých skupin podle jejich vlastností či účelu. Tento postup je všudypřítomný, automatický a nezbytný. Jakmile vzniknou, hned se stávají základem pro předčasný úsudek.¹⁰

Nakonečný se vyjádřil k postojům takto: „*Každý jedinec má mnoho postojů, a tak se vytváří individuální systém postojů. V něm jsou určité postoje centrálními, tj. pro jedince významné, důležité, jiné jen periferní, nedůležité.*“¹¹

Postoje se v každé společnosti liší. Antropoložka Meadová ve svém výzkumu na ostrově Samoa došla k závěru, že období dospívání dívek ve společnosti Mannů je období nudné, nezajímavé, bez krizí a bouřlivostí a jako léta spíše omezeného vývoje osobnosti. Staví se proti názoru, že krize dospívajících v americké společnosti je důsledkem biologických proměn. Tvrdí, že je to otázkou kultury, a to přílišného individualismu, patriarchální struktury rodiny, nereálných morálních požadavků a rozporů ve výchově.¹²

„*Člověk není biologickou konstitucí předurčen k některé konkrétní variantě chování. Společenských řešení vypracovaných v různých kulturách je mnoho a jsou velice*

⁸ Allport, G.W. In Nakonečný, M. *Lexikon psychologie*. 1995, str. 188.

⁹ Wilson, G.D. In Nakonečný, M. *Lexikon psychologie*. 1995, str. 188.

¹⁰ Allport, G.W. *O povaze předsudků*. 2004, str. 51.

¹¹ Nakonečný, M. *Lexikon psychologie*. 1995, str. 188.

různorodá.“¹³ píše ve své knize kulturní vzorce Benedictová.

Vše, co považujeme za přirozené - naše jednání, návyky, zvyky - nejsou vrozené. Všechny jsme je získali učením. Veškeré toto naše jednání má sociální původ. Sociální život, jenž se skládá z interakcí, začíná už od narození dítěte - působí na něj rodiče, blízké osoby, později děti ve školce a ve škole. Člověk je tvor společenský a potřebuje kolem sebe společnost.

3. 1. 1. Funkce postojů

Základní funkce postojů je, že pomáhá člověku zprostředkovat jeho vlastní pocity a potřeby s vnějším světem. Jejich vývoj a utváření jsou důsledkem řady okolností.

Slaměník v knize Sociální psychologie¹⁴ uvádí hlavní funkce postojů:

1. Poznávací - postoje organizují zkušenosti
2. Instrumentální - postoje maximalizují zisky a minimalizují ztráty
3. Výrazu hodnot - je nástrojem, pomocí něž člověk vyjadřuje, že je nositelem hodnot
4. Sociální adjustace - postoje zprostředkovávají vztahy člověka jiným lidem
5. Sebeobranná - postoje tím, že udržují stabilitu a sebeobranu člověka, jsou prevencí proti hrozbám z prostředí, umožňují zvládat konflikty a náročnější životní situace

Postoje mají psychologickou funkci, přispívají k udržení integrace osobnosti a její rovnováhy - vyloučení pocitů úzkosti a posilují kladné sebehodnocení. Nakonečný¹⁵ to ilustruje na příkladu, ve kterém ukazuje, že existence rasových postojů se vyskytuje u lidí trpících komplexem méněcennosti. Tento pocit si ve skupině “nadřazených” kompenzují.

3. 1. 2. Předsudek

Postoje dále souvisí s přesvědčením. Připisují každé osobě či objektu určitou vlastnost, a postoj osoby je funkcí těchto vlastností - automaticky získáme přesvědčení o někom či něčem. Tím získáme postoj.

Allport píše: „*Faktory, které jedince vedou k tomu, aby si vytvářel předsudečné postoje, obvykle nepůsobí postupně. Jejich vznik souvisí s tím, jak se jedinec stává součástí*

---

¹² Langmeier J.; Krejčíková, D. *Vývojová psychologie*. 2006. str. 147.

¹³ Benedictová, R. *Kulturní vzorce*. 1999. str. 25.

¹⁴ Slaměník, I. *Sociální psychologie*. 2009. str. 127-128.

¹⁵ Nakonečný, M. *Lexikon psychologie*. 1995. str. 189.

*skupiny a tím přijímá i její hodnoty.*¹⁶

Z hlediska společenských důsledků jsou mnohé předsudky dosti neškodné, protože se omezují na pouhé povídaní mezi lidmi, které ale nevede k násilným činům. V poslední době můžeme vidět vzrůstající násilí některých skupin obyvatel, které začíná od osočování ostatních lidí až po fyzické napadání a diskriminaci.

Faktory, které jedince vedou k tomu, aby si vytvářel předsudečné postoje, obvykle nepůsobí postupně. Jejich vznik souvisí s tím, jak se jedinec stává součástí skupiny a tím přijímá i její hodnoty.¹⁷

Benedictová se tomuto tématu vyjadřuje takto: „*Nynější západní civilizace zoufale potřebuje dospět k poznání, že rasové předsudky mají základ v kultuře.*“¹⁸

3. 1. 3. Stereotyp

S postojem a předsudkem se pojí i stereotyp. Allport ho popsal jako příliš silné přesvědčení spojené s nějakou kategorií. Jeho funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit (racionálně vysvětlit) naše chování a postoj vůči této kategorii.¹⁹

Eriksen formuloval stereotyp takto: „*Může být přehnaným, přespříliš zobecňujícím a ideologicky zatíženým popisem sociální skutečnosti. Stereotypy mohou fungovat jako sebenaplňující se proroctví, tím že dominantní skupina bude prohlašovat o utlačované skupině negativní vlastnosti. Také poskytují ideologickou legitimitu etnickým hranicím, posilují skupinovou soudržnost a systém společenského postavení.*“²⁰

Uhlíková chápe etnické stereotypy jako jeden z typů stereotypů kulturních. „*Skrze ně je budována kolektivní identita. Proměna či negace těchto stereotypů je možné provést přes formování osobní identity.*“²¹ Stereotypy nejsou vrozené, ale naučené. Malé děti se jim učí během života poznámkami nebo chováním rodičů a dospělých.

Další z hlavních zdrojů informací jsou média. Právě ty nejvíce přispívají k tvorbě stereotypů, dělí obyvatelstvo na „my a oni“ - tento jev se nazývá psychologická dichotomie. Není možné ale přisoudit nějakou špatnou vlastnost celému jednomu národu,

¹⁶ Allport, G.W. *O povaze předsudků*. 2004. str. 71.

¹⁷ Allport, G.W. *O povaze předsudků*. 2004. str. 71.

¹⁸ Benedictová, R. *Kulturní vzorce*. 1999. str. 24.

¹⁹ Allport, G.W. *O povaze předsudků*. 2004. str. 215.

²⁰ Eriksen, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. 2008. str. 319.

²¹ Uhlíková, L. *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*. In *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. 2001. str. 53.

protože každý člověk je vlastně originál, individuum. Každý má svou povahu, charakter a temperament.

3. 1. 4. Nástroje měření postojů

Metody používané k měření postojů nejsou jen nástroji, které nám umožní dát respondentovy postoje do číselných dat. Umožňují nám zjistit postavení veřejnosti k určitým věcem, problémům a vztahům mezi lidmi ve společnosti.

Jejich měření je ale podrobena četným kritikám. Můžeme je rozdělit do dvou skupin. První z nich souhlasí s tím, že postoje se dají pomocí dotazníkového šetření zjistit, ovšem pomocí správných metod a techniky výzkumu. Druhá skupina zcela odmítá měřitelnost postojů.²²

Původně byly postoje zjišťovány proto, aby získaly odpověď, co si daná osoba myslí a jaký má vztah k danému objektu. Těžko ale můžeme soudit, jestli odpověď vede opravdu k našim postojům, jež mají kořeny hluboko uvnitř nás.

Likertova škála

Je založena na tom, že respondent svým zařazením do předem určených kategorií vyjádří míru svého souhlasu s určitými výroky.

Jeho škála má ve své původní verzi pět položek výroků:

- a. Nemá cenu obracet se na úřady, protože ty se o problémy obyčejného člověka příliš nezajímají.
- b. Člověk dnes musí žít jen pro přítomnost, budoucnost se o sebe bude muset postarat sama.
- c. Ať si říká, kdo chce, co chce, průměrný člověk se má stále hůř.
- d. Není příliš poctivé přivádět děti na svět, když budoucnost je tak nejistá.
- e. Dnes vskutku člověk neví, na koho se může spolehnout.²³

Respondent pro každý z těchto výroků vyjádří míru svého souhlasu či nesouhlasu zařazením svého názoru do kategorie od souhlasím určitě po nesouhlasím určitě.

---

²² Vávra, M.; Leontiyeva, Y. *Postoje k imigrantům*. 2009. str. 19.

²³ Vávra, M.; Leontiyeva, Y. *Postoje k imigrantům*. 2009. str. 32.

Guttmanova škála

Škála Luise Guttmana je založena na zjištění určitého konstruktů (například vztahu k cizincům). Je sestavena z výroků, jejichž intenzita se postupně zvyšuje.

Jedna z nejčastěji používaných se jmenuje Bogardusova škála. Ta slouží ke zjištění vztahů k jiným etnikům. Respondent se měl rozhodnout, jestli by ochotně přijal určitou osobu:

- 1) do blízkého příbuzenstva skrze manželství;
- 2) do svého klubu jako blízkého přítele;
- 3) za souseda v ulici;
- 4) do svého zaměstnání za spolupracovníka;
- 5) jako občana své země;
- 6) jen jako návštěvníka své země;
- 7) vyloučil by jej ze země.²⁴

Tuto škálu jsem použila do svého výzkumu. Ale aby položky fungovaly tak, jak jsem zamýšlela, musela jsem změnit jejich znění.²⁵

Sémantický diferenciál

Jde o měření postojů, kde u daného pojmu vytvoříme rozdíl ze seznamu škálových položek. Krajní body jsou u nich vymezeny protikladnými přídavnými jmény (například "hodný - zlý"). Vyhodnocení vytvoříme tak, že spočítáme průměr pro všechny respondenty.

Jako příklad Vávra²⁶ uvádí:

Příslušníci českého národa jsou:

dobří: _: _: _: _: špatní

čestní: _: _: _: _: nečestní

Důvěryhodní: _: _: _: _: nedůvěryhodní

Volné slovní asociace

Tato technika funguje tak, že respondent dostane verbální podnět, většinou určité slovo nebo slovní spojení. Zkoumaná osoba na ně reaguje svými slovy, jež ji napadnou. Pomocí nich pak můžeme odhadnout, jaký názor či postoj zkoumaná osoba k podnětu

---

²⁴ Vávra, M.; Leontiyeva, Y. *Postoje k imigrantům*. 2009. str. 32-33.

²⁵ viz příloha č.2

zaujímá. Proto se tato technika velmi hodí ke zkoumání postojů. Respondent nad odpovědí nemůže dlouho přemýšlet. Jeho odpovědi jsou více objektivnější, protože výsledky nemusí být tolik zkresleny stylizací podle představy, jaká odpověď je očekávána. To mě vedlo i k použití této metody, abych zjistila postoje dětí.

Volné slovní asociace ve své práci začal hlavně používat Sigmund Freud. Místo naléhání na pacienta mu nechal prostor k tomu, aby ze sebe nechal plynout myšlenky, které ho k danému problému napadnou. Tím člověk řekl, co ho trápí, aniž by si to uvědomoval. Tuto metodu použili i někteří antropologové ve svých výzkumech.²⁷

Mitchel popisuje psychoanalýzu jako metodu výzkumu, strategický prostředek, jenž pomáhá analytikovi poznávat pacientovo tajemství a nevědomá přání, zatímco obranné mechanismy stále fungují. Tak je lze analyzovat.²⁸

Asociace se tvoří u člověka během jeho života už od raného dětství a jsou velmi rozmanité.

Při experimentech, u nichž se na podnětové slovo má vyslovit slovo jiné - to které člověka nejdříve napadne, se rychle ukázalo, že existují běžná a méně běžná pojmová spojení. A také to, že doba mezi podnětovým a reakčním slovem, může být použita jako míra pro zaběhanost, tedy čím běžnější je pojmová asociace, tím kratší je reakční doba a naopak. Asociace jsou smyslovými vztahy nejběžněji vyvolány kontrastem (bílý - černý, den - noc), poté podobností (špatný - zlý), kauzálními vztahy (pták - vejce) a logickou kategorií (pes - zvíře).²⁹

V praktickém výzkumu se ukazuje, že počet slov, které by měl asociaci vyvolávat, by neměl být kratší než 5 slov a delší než 20.³⁰ Větší počet slov by respondenty unavil.

Do asocičních metod patří i doplňování do vět, ty strhávají respondenty ke spontánnímu doplnění.

3. 1. 5. Výzkumy na postoje dětí

Minimálně jeden důkaz o tom, že existuje souvislost mezi postojem, jenž si dítě vytváří, a jeho rodiči, jež ho ovlivňují, objevili vědci Harris, Gough a Martin ve své

---

²⁶ Vávra, M.; Leontiyeva, Y. *Postoje k imigrantům*. 2009. str. 33.

²⁷ Antropolog maďarského původu Géza Róheim a antropolog a psychiatr Abraham Kardiner

²⁸ Mitchel, S.A. *Freud a po Freudovi : dějiny moderního psychoanalytického myšlení*. 1999. str. 26.

²⁹ Meili, R. *Učebnice experimentální psychologie*. 1967. str. 97.

³⁰ Výrost, J.; Slaměník. I. *Aplikovaná sociální psychologie I.*. 1998. str. 365.

výzkumné práci Children's ethnic attitudes: II, Relationship to parental beliefs concerning child training.³¹

Pomocí 240 dětí ze čtvrtých až pátých tříd sestavili míru předsudečných postojů. Poté jejich matkám rozeslali dotazníky, ve kterých se měly vyjádřit k určitým výchovným praktikám. Výsledkem bylo, že je velká pravděpodobnost výskytu předsudků u dětí vychovávaných matkami, které tvrdě vyžadují poslušnost a kázeň. Tím si dítě velmi hlídá to, co řekne a udělá, protože se bojí trestu. Dítě do života dostává představu, že u lidských vztahů nepřevládá důvěra a tolerance, nýbrž moc a autorita.

Blake a Denis ve svém výzkumu The development of stereotypes concerning the Negro³² v roce 1943 zkoumali postoje bílých dětí, jenž chodily do čtvrtých a pátých tříd základních škol. Jejich práce spočívala v tom, že bílým chlapcům na jihu dávali otázky typu: „Kdo je muzikálnější - černoši nebo běloši?“ – „Kdo je čistší?“

Z výzkumu vyšlo, že tyto děti zavrhovaly celou černošskou kategorii. Žádnou sympatickou vlastnost nepřisali černošům častěji než bělošům.

Při dalším zkoumání starších dětí, kterým už bylo dvanáct let, vyšlo, že tyto bílé děti nějaké kladné vlastnosti černošům připisují - jsou muzikálnější, bezstarostnější a považují je za lepší tanečnický. Po období naprostého zavrhování tedy přichází období diferenciací, kdy se své názory snaží obhajovat, aby byly logičtější a přijatelnější.

Další výzkum s názvem Postoje dětí k vlastní a cizí skupině³³ provedla univerzita Griffith v Austrálii.³⁴ Ten ukazuje, že děti z různých etnických skupin mají kladné preference pro svou etnickou skupinu i vzhledem k tomu, že etnické preference menšin jsou méně průkazné. Této studii se zúčastnily děti s různou etnicitou ve věku 5-12 let - děti byly z rodin angloaustralské většiny, pacifických ostrovanů a domorodců.

Účastníci byli testováni individuálně, a to v klidné třídě jejich školy. K výzkumu bylo použito 36 fotografií dětí, na kterých jsou zástupci právě ze zkoumaných skupin. Děti

---

³¹ Allport, G. W. *O povaze předsudků*. 2004. str. 320-321.

³² Allport, G. W. *O povaze předsudků*. 2004. str. 331.

³³ vlastní překlad

³⁴ School of psychology, Griffith university. *Science direct* [online]. 31.1.2006, 3.7.2006 [cit. 2011-01-8]. In-group and out-group attitudes of ethnic majority and minority children. Dostupné z WWW: <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V7R-4KB114V-1&_user=640852&_coverDate=11%2F30%2F2006&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_origin=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_searchStrId=1598187202&_rerunOrigin=scholar.google&_acct=C000032310&_version=1&_urlVersion=0&_userid=640852&md5=09e6ef4f60b5498ec6de28b8c2bd57d1&searchtype=a#secx7>

byly požádány, aby ohodnotily fotografie podle stupnice od sympatických po méně sympatické. Dalším úkolem bylo odpovědět, které etnikum by chtěli mít za souseda.

Výsledky ukázaly, že většina účastníků svoji vlastní skupinu hodnotila pozitivněji než ostatní dvě a chtěla by je mít za souseda. Dále se ukázalo, že postoje dětí ke všem třem etnickým skupinám prošly změnou v závislosti s věkem.

3. 1. 6. Ohraničení skupin

Skupiny, respektive jejich členové, jsou si vědomi svého členství, uvědomují si svoji příslušnost ke skupině a chovají se tak, aby to bylo co nejlepší pro ni.

Kandert³⁵ píše, že představy a hodnoty chování, které jsou obráceny dovnitř skupiny, tedy vůči členům skupiny, obvykle představují to, že jejich skupina je ta nejlepší. Chápu ji jako civilizovanou, kulturní a často jedinečnou. Chování směřované ke skupině zvenčí bývá opakem. Nečlenové skupiny jsou charakterizováni v obecných kategoriích, které jsou výrazně negativní.

3. 1. 7. Postoje české veřejnosti k menšinám

Postoje české veřejnosti jsou k romské menšině ve většině případů velmi negativní a jsou doprovázené četnými předsudky.

V roce 2003 byl proveden výzkum veřejného mínění, ve kterém respondenti odpovídali na otázku „Koho byste nechtěli mít za sousedy?“. Z reprezentativního vzorku 1110 obyvatel České republiky starších 15 let se občané romského původu umístili na třetím místě (79%), přitom na prvním a druhém místě se umístili těžcí alkoholici (86%) a lidé užívající drogy (85%).³⁶

Podle výzkumů Gabala³⁷, které proběhly v letech 1994-1996, česká společnost Romy vnímá jako menšinu a Romové se tak i cítí. Základním rysem klimatu soužití mezi těmito dvěma skupinami je enormní akcent na distanci mezi sebou, pocit vzájemné kulturní a etnické rozdílnosti, pocit odcizení a v neposlední řadě vysoká míra nejistoty,

---

³⁵ Kandert, J. *Jak sami sebe ohraničují kulturní skupiny*. In *fenomén antropologických skupin : Pohled současné antropologie*. 1998. str. 7.

³⁶ Šimíková, I.; Vašečka, I. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. 2004. str. 15-16.

³⁷ Galal, I. *Etnické menšiny ve střední Evropě : konflikt nebo integrace*. 1999. str. 84.

nedůvěry a strachu.

Navrátil³⁸ ve své knize uvádí další výzkum, který se týká tohoto vztahu. V něm mu z výsledků vyplynulo, že lidé pociťují národnostní a rasovou nesnášenlivost v každodenních standardních situacích. Respondenti uváděli jako hlavní důvody: osobní zkušenost, hlučné a nevhodné chování v dopravních prostředcích a na ulici, kriminalita a chování ve volném čase (diskotéky, zábavy, zaměstnání).

Vztahy mezi členy romské menšiny a neromské majority patří k hlavním a medializovaným tématům. Navrátil³⁹ provedl dotazníkové šetření, ve kterém srovnává názory Romů a Neromů. Týká se bydlení, kde majoritní společnost je nespokojena se svými romskými sousedy. Pouze je zdraví a stěžují si na konkrétní problémy v domě, jejichž příčinou je hlavně chování Romů, jejich odlišné zvyklosti a mezilidské vztahy, které jsou obecně ve společnosti. Jejich řešením pro vytvoření lepších podmínek je vzájemné porozumění a přizpůsobení Romů.

K tomuto vývoji přispívají z hlavní části média, která vnímají Romy jako jednolitou skupinu vyznačující se barvou pleti. Slovo Rom se v nich stává synonymem ke slovům neplatič a nepřizpůsobivý. Vytvořily stereotyp tzv. slušného Roma. Ten je trestně bezúhonný, asimilován, chodí pravidelně do zaměstnání nebo si ji aspoň každý den hledá, posílá své děti do školy a neobtěžuje okolí svým způsobem života.

3. 1. 8. Postoje romské menšiny k majoritě

O vztahu Romů k majoritní společnosti se příliš nemluví. Toto téma není dosud řádně probádané. Našla jsem minimum výzkumů, které byly realizovány na toto téma.

Problematika vzájemného soužití s Romy je stále aktuální. V rámci veřejného mínění panuje názor, že účast romského obyvatelstva na trhu práce je velmi nízká a naopak čerpání ze sociálních dávek je velmi vysoké. Jejich největším problémem je dlouhodobá⁴⁰ a opakovaná nezaměstnanost. Mezi důsledky patří nejen finanční propad, ale i skutečnost, že tito lidé ztrácejí pracovní návyky a sociální dovednosti, čímž se jejich znevýhodněná pozice na trhu práce ještě více prohlubuje.

---

³⁸ Navrátil, P. *Romové v české společnosti : jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 2003. str. 75-77.

³⁹ Navrátil, P. *Romové v české společnosti : jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 2003. str. 108-117.

⁴⁰ Dlouhodobá nezaměstnanost je považována již nezaměstnanost delší než 6 měsíců.

Vašečka⁴¹ ve svém výzkumu uvádí výsledky o migraci Romů z České a Slovenské republiky do zemí Evropské Unie. Mezi hlavní příčiny migrace Romové uvádějí problémy ve školství, strach o budoucnost svých dětí, osobní zkušenosti s otevřeným rasismem a útoky na ně, špatné zkušenosti při jednání s policií a celkový pocit malého zázemí. U většiny Romů se objevovaly pocity nejistoty, strachu a nedostatku bezpečnosti.

Asi nejzávažnějším důsledkem vysoké nezaměstnanosti Romů je materiální deprivace vedoucí až k chudobě.⁴² Nezaměstnanost ovlivňuje nejen samotnou osobnost člověka - jeho duševní a fyzické zdraví, ale i jeho soukromý, rodinný a sociální život.

Romové jsou často negativně naladěni vůči majoritě. Pavel Říčan ve své knize uvádí několik takových příkladů:

„Základní romský protigádžovský předsudek, stereotypní image gádžů můžeme vyjádřit takto: Hlupák, blázen, lakomec, špinavec, který by snědl i hovno, kdyby nesmrdělo.

Gádžové jsou vlastně degeš, nečistí!“⁴³

Jedno ale vždy souvisí s druhým. Romové mají strach z budoucnosti, hlavně se bojí o svoje děti. Stále rostoucí rasově motivované činy, nedůvěra k policii a státní instituce zapříčinily to, že se Romové nemají na koho obrátit a spoléhají hlavně sami na sebe. Svoje neúspěchy a zklamání většinou zdůvodňují rasismem majoritou.

---

⁴¹ Vašečka. In Matulová, *Bariéry v práci s romskou menšinou u studentů oboru*. 2006. str. 82.

⁴² Podle metodiky Eurostatu a dat našeho Mikrocensu 2002 žije 8 procent obyvatel České republiky v chudobě. Jde o relativní míru chudoby odvozenou z národní příjmové distribuce, která nevypovídá o chudobě v absolutním smyslu životních podmínek. VEČERNÍK, Jiří. *Teorie pro všechny* [online]. není uvedeno [cit. 2011-02-10]. Jak se měří chudoba – absolutní, relativní a kombinované indikátory . Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=233&lst=108>>.

⁴³ Říčan, P. *S Romy žít budeme - jde o to jak : dějiny : současná situace : kořeny problémů : naděje společné budoucnosti*. 1998. str. 69.

4. METODOLOGIE VLASTNÍHO VÝZKUMU

Lokalita, kterou jsem si vybrala pro svůj terénní výzkum, je město Hradec Králové. Bylo to hlavně z důvodu toho, že jsem tam na začátku roku 2010 nastoupila na praxi do neziskové organizace, která se věnuje romským obyvatelům, a to hlavně dětem. Dobrovolnické činnosti se tam věnuji do současnosti.

V tomto městě funguje několik dalších neziskových organizací, které se snaží o zlepšení životních podmínek romského obyvatelstva.

V roce 2010 provedl Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královéhradeckého kraje Zdeněk Uherek. Jeho údaje jsou aktuální, proto jsem je využila ve své práci. Pomohly mi především zmapovat komplexní situaci ve městě. Dvě z lokalit znám osobně, navštívila jsem je v průběhu roku 2010 a 2011 v době mé dobrovolnické činnosti a za účelem získání rozhovorů s romskými obyvateli - dům v Kydlinovské a Pražské ulici.

Téma mé bakalářské práce je Postoj romských dětí k majoritní společnosti. Cílem je zjistit, jaký postoj děti zaujímají k majoritní společnosti. Jako výzkumnou otázku jsem si položila:

Zjistit jaké jsou postoje romské královéhradecké mládeže ve věku 7-12 let k majoritní společnosti?

Další podotázky jsou:

- Jak děti vnímají majoritní společnost?
- Mají děti spíše negativní postoje?
- Jaké zkušenosti mají romští rodiče v České republice?
- Jak děti berou neromské pracovnice z centra, které navštěvují?

Cílem je tedy zjištění postoje dětí k majoritní společnosti, čehož bych chtěla dosáhnout pomocí pozorování, rozhovorů, postojové škály a asociační techniky.

Postojová škála je postavena na Bogardusově škále. Ta je upravena pro výzkum s dětmi - přízpůsobení věku a lokalitě, ve které bydlí. S každým respondentem byla provedena individuálně.

Asociační test proběhl ve dvou částech. První část je založena na volných slovních asociacích na jednotlivá slova, druhá část je založena také na asociacích, ale na dokončení

předem připravených vět.

Více o metodách zkoumání postojů mám uvedeno v teoretické části práce.

Analýza volných asociací je zkoumáním, díky kterému se dosud intimní fakta dostupná sebepoznáním stávají veřejnými. Proto je v tomto výzkumu důležitá etika. O citlivé téma se také jedná kvůli tomu, že výzkum je proveden s romskou menšinou, která nemá velkou důvěru v majoritní společnost. Jelikož byl výzkum proveden v romském klubu, musela jsem zvážit některé informace a jejich uvedení v bakalářské práci.

Má práce byla založena na kvalitativním výzkumu, kdy jsem jedno téma zkoumala do hloubky a snažila se o interpretaci sociální reality.

Používala jsem metodu zúčastněného a nezúčastněného pozorování, sice jsem s dětmi pracovala a pomáhala jim, s čím potřebovaly, ale samozřejmě se ke mně nechovaly jako ke kamarádovi, nýbrž jako pracovníci. Pozorování to tedy bylo skryté - zkoumaná skupina lidí nevěděla, že je zkoumána.

Hlavní část mého výzkumu probíhala v období leden - březen 2011, kdy jsem provedla rozhovory a výzkumy s dětmi. Získala jsem deset odpovědí z postojových škál. Jejich zjišťování trvalo okolo deseti minut s každým dítětem. Celkem patnáct výsledků se mi dostalo pomocí metody asociace. První její část byla zkoumána ve skupině a trvala okolo čtyřiceti minut. Druhá část, která se skládala z dokončování vět, byla realizována s každým respondentem zvlášť. Její trvání bylo okolo deseti minut. Tyto dvě metody byly doplněny rozhovory. Respondentům bylo od sedmi do dvanácti let.

Poté jsem se vypravila do terénu, kde jsem provedla ještě pět neformálních rozhovorů s romskými rodinami. Byly založeny na polostrukturovaných rozhovorech. Jako téma jsem zvolila život v České republice a Hradci Králové. Mým hlavním úkolem bylo zjistit, jak se jim žije, jestli mají nějaké konflikty a jak fungují jejich sociální vazby na okolí. Délka jednotlivých rozhovorů se lišila, v průměru trvala půl hodiny (nejdelší rozhovor trval hodinu a nejkratší patnáct minut).

Další část mého výzkumu doplnily čtyři polostrukturované rozhovory s pracovníci neziskových organizací, kam děti, se kterými jsem realizovala výzkum, docházejí. Ty v průměru trvaly okolo třiceti minut.

5. PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE

Za cíl mého výzkumu jsem si dala zjistit, jaký postoj děti zaujímají k majoritní společnosti. Jako výzkumnou otázku jsem si stanovila:

Jaké jsou postoje romské královéhradecké mládeže ve věku 7-12 let k majoritní společnosti?

K této hlavní výzkumné otázce jsem stanovila tři další podotázky:

- Jak děti vnímají majoritní společnost?
- Mají děti spíše negativní postoje?
- Jaké zkušenosti mají romští rodiče v České republice?
- Jak děti berou neromské pracovnice z centra?

Při stanovení hypotéz jsem vycházela z těchto předpokladů:

- Výzkum s dětmi bude realizován pomocí postojové škály, testu asociačních technik a rozhovorů. Metody by je mohly bavit, protože z nich neucítí formalitu a tudíž by opravdu mohly odpovídat podle sebe. Samozřejmě, že tu je riziko toho, že po chvíli budou odcházet a všechny děti se mnou test nedokončí. Odpovědi dětí budou spíše negativní, protože žijí v domě, v němž bydlí pouze Romové a jejich setkání s Neromy jsou většinou negativními zážitky.
- Rodiče se setkávají s negativními zkušenostmi v bydlení, práci a i na ulici. Tyto zážitky se týkají i jejich dětí. Rodiče o nich doma mluví. A vzhledem k tomu, že se postoje formují hlavně v rodině a nejbližším okolí už od raného dětství, děti to vnímají a vytvářejí si názor od rodičů. Rozhovory budou s nimi předem domluvené, proto proběhnou bez problému.
- Pracovnice z centra mi poskytnou rozhovory ochotně a bez potíží. S dětmi budou vycházet bez problémů, pouze v krizových situacích na ně děti budou drzé. Za službu centra budou ale vděčné.

5. 1. Obecná charakteristika situace Romů v Hradci Králové

Hradec Králové je největším městem okresu Hradec Králové, Královéhradeckého kraje a východních Čech. Zmínky o městě jsou už dochovány ze třináctého století. Jeho obyvatelům poskytuje celkovou vybavenost - je metropolí obchodu, průmyslu, státních

institucí, administrativy, sociálních služeb a kultury. Do jeho správního celku spadá 81 obcí.

Počet obyvatel okresu Hradec Králové na konci března roku 2010 vystoupal na počet 163 037. Statutární město Hradec Králové je jeho součástí s 94 498 obyvateli.⁴⁴

Podle sociodemografické analýzy, kterou si město nechalo vypracovat v roce 2006, zde roste věkový průměr obyvatel a je i patrné postupné stárnutí populace. Národnost se v České republice zjišťuje pomocí deklaratorní metody - ta funguje na principu, že každý účastník sčítání obyvatel v kolonce národnost vyplní takovou, na jakou se vnitřně cítí. Při posledním sčítání obyvatel tak v Hradci Králové vyšlo, že s deklarovanou romskou národností tu žije 76 obyvatel (odhad je okolo třech tisíc).⁴⁵

Většina obyvatel romské populace má dokončenou pouze základní školu, tím je pro ně obtížné najít si práci a uplatnit se na pracovním trhu. Stávají se závislími na sociálním systému. Podle ředitele úřadu práce Martina Horáka, který měl rozhovor na webových stránkách Hradeckého deníku, jsou Romové velmi pracovití lidé, ale platí to jen pro specifické typy činností. Velmi neradi se svazují administrativními omezeními, smlouvami. To vše jsou specifika, která je při výběru zaměstnání nutno respektovat.⁴⁶

V roce 2010 byl vypracován pro Královéhradecký kraj individuální projekt s názvem Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královéhradeckého kraje, který se zabývá nejen hlavní metropolí, ale i dalšími oblastmi v kraji.⁴⁷ Vyloučená lokalita se v Hradci Králové nachází pouze jedna, a to dům v Kydlinovské ulici. Další čtyři jsou identifikovány jako objekty či ulice s vyšší koncentrací osob se sociálním vyloučením ohrožených - Pražská ulice, Okružní ulice, ubytovna Brněnská a ubytovna Pernocto.

Dům v Kydlinovské ulici je považován za nejhorší lokalitu. Lidé tam žijí nejen v domě samotném, ale i v přistavěných garážích kolem něj. Počet obyvatel je odhadován cca na 90. Dům je v osobním vlastnictví a nájemné je cca okolo 1 000 Kč na jednoho obyvatele, počet lidí v jedné místnosti je mezi 6-10 obyvateli a sociální zařízení jsou

⁴⁴ *Královéhradecký kraj* [online]. 16.6.2010 [cit. 2011-02-18]. Královéhradecký kraj. Dostupné z WWW: <<http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/kraj-volene-organy/kralovehradecky-kraj/statisticke-udaje-108/>>.

⁴⁵ *Hradec Králové* [online]. březen 2006, 17.2.2010 [cit. 2011-02-18]. Sociodemografická analýza 2006. Dostupné z WWW: <<http://www.hradeckralove.org/file/1151?highlightWords=romov%C3%A9>>.

⁴⁶ BRABEC, Martin. *Moje Hradecko* [online]. 12.4.2008, 12.4.2008 [cit. 2011-02-18]. Ředitel úřadu práce: Romové jsou velmi pracovití lidé. Dostupné z WWW: <http://hradecky.denik.cz/zpravy_region/online_horak_20080412.html>.

⁴⁷ Čermná nad Orlicí, České Meziříčí, Dobruška-Pulice, Dohalice, Doublevy nad Orlicí, Holohlavy, Jaroměř, Kostelec nad Orlicí, Ledce, Meziříčí, Náchod, Nový Bydžov, Rychnov nad Kněžnou, Slatina nad Zdobnicí, Smiřice, Trutnov, Třebechovice, Unětice, Vysoké Veselí

společná.⁴⁸ Na podzim roku 2009 se odkudsi šířila žloutenka typu A. Jako opatření byl podniknut úklid lokality, kterou uskutečnili samotní obyvatelé domu, a proběhlo očkování 500 obyvatel.⁴⁹

V bytech panelových domů v Okružní ulici, které před lety překlenul a deklasoval nadjezd druhého silničního okruhu, bydlí nejenom Romové, ale i neromští nájemníci. Romských rodin je tady okolo 26.⁵⁰ Působí tu dvě neziskové služby - pro drogově závislé a romské komunitní centrum.

Ubytovna Brněnská je ve vlastnictví města a je určena pro sociálně slabší rodiny s dětmi. Život v domě se řídí podle domovního řádu a obyvatelé musí dodržovat podmínky. V ubytovně žijí romské i neromské rodiny zhruba v poměru 1:1 a celkem je tu ubytovaných přibližně 100 osob.⁵¹

Dům na Pražské je obýván pouze Romy, většinou rodinami s dětmi a jejich počet je odhadován na cca 35-50. Z hlediska míry sociálního vyloučení nebo jeho ohrožením se lokalita nachází na úrovni mezi Kydlinovskou a Okružní.⁵²

Posledním objektem je ubytovna Pernocto, která je situována také v ulici Kydlinovská. Nežijí zde pouze Romové, ale i zahraniční dělníci. Počet lidí je odhadován na cca 70.⁵³

5. 2. Výzkum s dětmi

Moje práce s dětmi je postavena na více metodách - pozorování, rozhovory, postojová škála a asociační techniky. Tuto kombinaci jsem zvolila kvůli tomu, že postoje lidí se velmi těžko zkoumají. Touto komplexností ale můžu dosáhnout spojení, která mi pomůže „pootevřít dveře“ a ukáže mi, jaké postoje děti zastávají. Tyto všechny metody nejsou založeny na rozdání jednoho dotazníku a jeho vyhodnocení (tato metoda by byla pro můj výzkum značně nevyhovující, protože by vedla ke stylizacím odpovědí). Všechny metody jsem realizovala osobně a individuálně s každým respondentem zvlášť. Kromě jedné metody - volných slovních asociací na jedno slovo - ta byla zkoumána ve skupině.

---

⁴⁸ Uherek, Z. *Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královéhradeckého kraje*. 2010. str. 24-25.

⁴⁹ ČERNÝ, Martin. *Moje Hradecko* [online]. 14.5.2010, 14.5.2010 [cit. 2011-02-18]. Dům hrůzy je tikající bombou. Dostupné z WWW: <http://hradecky.denik.cz/zpravy_region/kydlinovska_romove_dum_hruzy20100513.html>.

⁵⁰ Uherek, Z. *Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královéhradeckého kraje*. 2010. str. 25.

⁵¹ Uherek, Z. *Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královéhradeckého kraje*. 2010. str. 25.

⁵² Uherek, Z. *Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královéhradeckého kraje*. 2010. str. 25.

Tím, že respondenti měli málo šancí k tomu, aby nad odpovědí přemýšleli, jsou výsledky objektivnější a průkaznější.

Výzkum s dětmi je tedy rozdělen na tři části, které jsou tvořeny metodou postojové škály, asociací ze slov a asociací z dokončování vět. Všechny jsou dále doplněny o pozorování a rozhovory.

5. 2. 1. První část - postojová škála

K první části výzkumu jsem použila Bogardusovu postojovou škálu⁵⁴. Umožňuje měřit vzdálenost jedince vůči skupině, proto se tato metoda hodí do mého výzkumu, který má za úkol zjistit, jaký postoj zaujímají romské děti k majoritní společnosti. Otázky jsem musela poupravit tak, aby se nevymykaly Bogardusově škále, ale přesto se hodily do výzkumu v romské komunitě. Týkaly se vztahů uvnitř jejich rodiny, prostředí, v němž bydlí, klubu, který navštěvují, a situací ve škole. To, že člověk podléhá kategorizacím, dává vznik k předčasným úsudkům. Mohou mít nepřátelskou povahu - minimální komunikace se členy jiné skupiny, zavrhování skupiny a vyzdvihování pouze té své. Naopak člověk může skupiny kategorizovat kladně až sympaticky - skupinu upřednostňuje, má k ní velmi přátelský vztah a stýká se s jejich členy častěji než s lidmi z jiných skupin.

Respondentům jsem položila pět otázek, které zněly:

- Představ si, že by se do Vaší rodiny přiženil nějaký Nerom. Byl bych ...
- Představ si, že by do Vašeho klubu chtěl chodit neromský kluk/holka. Byl bych...
- Seděl bys ve škole s klukem/holkou, co je Nerom?
- Chtěl bys mít za souseda Neroma?
- Přijal bys Neroma do Vaší ulice?

Měli na výběr z pěti odpovědí, které začínaly od kladných až po záporné: Velmi rád - docela rád - bylo by mi to jedno - měl bych obavy - nepřál bych si to.

Poté jsem dětem položila ještě deset výroků, na které měly odpovídat: ano - ne - těžko říci. Ty byly strukturovány takto:

1. Je lepší, když si romský kluk vezme neromskou holku?

---

⁵³ Uherek, Z. *Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královéhradeckého kraje*. 2010. str. 26.

⁵⁴ viz teoretická část mé práce - nástroje měření postojů

2. Nejlepší je, když si romská holka vezme za muže Roma.
3. V naší rodině jsou jen Romové.
4. V naší rodině jsou i Neromové.
5. Do našeho klubu by měli chodit pouze Romové.
6. Romské děti si přejí mít více kamarádů mezi neromskými dětmi.
7. Já mám mezi kamarády víc Romů než Neromů.
8. Já mam mezi kamarády víc Neromů než Romů.
9. Nejlepší by bylo, kdyby Romové žili v domech a ulicích jen pro Romy, aby se nemuseli hádat s Neromy.
10. Bylo by lepší, kdyby Romové žili víc mezi Neromy.

Výzkum probíhal v jednom z romských klubů v Hradci Králové. V místnosti, kde jsem byla sama s respondentem. Tudíž bylo na test klidné a nerušené prostředí. Zvolila jsem individuální přístup s každým dítětem zvlášť, abych zamezila případnému rušení dětí, napovídání si, opakování stejných odpovědí a odpovídání tak, aby se zalíbily svým kamarádům. Výzkum trval okolo deseti minut s každým respondentem. Pomocí této metody se mi dostalo celkem deset odpovědí.

Výsledky výzkumu

Všechny metody, které se vyskytují v mé práci - pozorování, rozhovory, postojová škála a asociace, jsem vyzkoumala v kvalitativním výzkumu. Hendl o něm píše: „*Kvalitativní výzkum dává přednost zachycení perspektiv zkoumaných jedinců. Chce světlit subjektivní zkušenost, jednání a kontext zkoumaných jedinců.*“⁵⁵

Práce s dětmi byla naprosto bez problémů. Na začátku jsem se jen přesvědčila, že pojem Nerom a Rom dokážou správně vysvětlit, aby nedošlo k nedorozumění v odpovědích. Otázkám rozuměly a u žádné z nich nedošlo k nepochopení. Děti odpovídaly hned a velmi dobře spolupracovaly. Nějaké jejich odpovědi jsem dále rozvinula do menšího neformálního rozhovoru.

Podářilo se mi získat na postojovou škálu jen deset odpovědí, tudíž není možné vyjádřit četnost konkrétních odpovědí, např. v procentech. Rozhodla jsem se pro lepší

---

⁵⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum v pedagogice* [online]. [s.l.] : [s.n.], prosinec 2006 [cit. 2011-03-5]. Dostupné z WWW: <<http://www.kpg.zcu.cz/capv/HTML/5/5.pdf>>.

přehlednost shrnout odpovědi do následujících tabulek a pokusit z nich odvodit alespoň dílčí závěry. Každé lomítko v tabulce se rovná jedné odpovědi respondenta. Postojovou škálu jsem ještě doplnila o deset výroků, na které měli respondenti výběr odpovědí ano - ne - těžko říci. Ty se opět týkají jejich rodiny, bydlení, klubu a školy. Ve výsledcích výzkumu vyhodnotím spolu s postojovými škálami.

1. Představ si, že by se do Vaší rodiny přizemil nějaký Nerom. Byl bych ...

velmi šťastný	
docela rád	
bylo mi to jedno	///
měl bych obavy	/
nepřál bych si to	////////

2. Představ si, že by do Vašeho klubu chtěl chodit neromský kluk/holka. Byl bych...

velmi šťastný	
docela rád	
bylo mi to jedno	////
měl bych obavy	///
nepřál bych si to	///

3. Seděl bys ve škole s klukem/holkou, co je Nerom?

velmi šťastný	
docela rád	/
bylo mi to jedno	///
měl bych obavy	
nepřál bych si to	////////

4. Chtěl bys mít za souseda Neroma?

velmi šťastný	
docela rád	/
bylo mi to jedno	/
měl bych obavy	
nepřál bych si to	//////////

5. Přijal bys Neroma do Vaší ulice?

velmi šťastný	
docela rád	
bylo mi to jedno	//////////
měl bych obavy	
nepřál bych si to	//

Z výsledků vidíme, že respondenti spíše zaujímají negativní postoj k majoritní společnosti. Kladné odpovědi se tu nacházejí pouze dvě, a ty jsou ještě zařazeny ve druhém stupni, tedy - byl bych docela rád. Devatenáct odpovědí je neutrálních. Dvacet devět odpovědí je vybráno z jedné z těch záporných možností.

Nejvíce negativních odpovědí se nachází u škály číslo čtyři, která se týká

sousedství - osm z deseti dětí by Neroma nechtěly za souseda. U další otázky se nám ale ukázalo, že kdyby Nerom bydlel v ulici, kde oni, tak by to bylo osmi dětem jedno. Pouze jeden respondent odpověděl, že by byl rád, kdyby člen majority bydlel ve stejném domě jako on. Na výrok, který zněl: „*Nejlepší by bylo, kdyby Romové žili v domech a ulicích jen pro Romy, aby se nemuseli hádat s Neromy.*“ odpovědělo sedm z deseti dětí, že by bylo pro. Tři odpovědi byly nesouhlasné. V opačně položeném výroku, jenž zněl, že by bylo lepší, kdyby Romové žili více mezi Neromy, se nacházejí i opačné odpovědi. Osm dětí s tímto výrokiem nesouhlasí.

Do své blízké rodiny by Neroma přijaly jen tři děti, kterým by to bylo jedno. Jeden respondent by měl z toho svazku obavy a celkem šest dětí by to nepřály. Nebyla tu žádná kladná odpověď. Při tom z dalších otázek vyšlo, že pět dětí má v příbuzenstvu Neroma. Na výrok „*Nejlepší je, když si romská holka vezme za muže Roma*“ odpovědělo osm dětí, že to tak má být.

U otázky číslo dvě týkající se klubu, kam děti chodí, byly u dětí vidět spíše rozpaky. Ty se projevíly ve třech odpovědích, které zněly, že by měly obavy. Děti k tomu dodávaly, že kdyby na ně byly neromské děti hodné a neubližovaly jim, tak by je mezi sebe možná přijaly. Některé děti naopak k tomu dodávaly, že je to jejich klub a Neromové tam nemají přístup. Přitom na výrok, „*zda si romské děti přejí mít více kamarádů mezi neromskými dětmi,*“ odpovědělo šest dětí, že s tím souhlasí. Pouze dvě děti mají více kamarádů mezi Neromy. Dva odpověděly, že těžko říci, ostatní děti mají více kamarádů ve své skupině.

Na otázku, zda by seděly ve škole s Neromem, odpověděla většina dětí záporně a to tak, že by si to nepřála. Jedna dívka sedí ve škole s Neromkou a je za to ráda. Mají přátelský vztah a neřeší mezi sebou žádné konflikty. Třem dětem by to bylo jedno, s kým by seděly. Nyní jejich soused v lavici je romský spolužák nebo sedí jednotlivě.

5. 2. 2. Druhá část - metoda asociací ze slov

Ve svém výzkumu jsem vyzkoušela metodu asociací ve skupině. Chtěla jsem dosáhnout toho, aby děti řekly to, co je první napadne a neměly možnost nad tím přemýšlet. Tím jsem chtěla zabránit tomu, aby děti odpovídaly takovým způsobem, kterým by se mi snažily zalíbit. Současně s tím spolupracovaly ve skupině. To byla pro ně další motivace k předhánění, aby řekly nějaké slovo první. Tím pádem nepřemýšlely nad tím,

jestli je slovo správné a jestli ho mohou říci.

Průběh diskuse byl zaznamenáván jak písemně, tak zvukově pomocí diktafonu. V průběhu úkolu jsem se zaměřovala i na emoce a výrazy dětí, které jsou v tomto případě také velice důležité.

Možná rizika toho výzkumu byly takové, že děti nebudou chtít odpovídat, může se sejít méně dětí nebo můžou od testu postupně odcházet. Metoda asociací pro ně může být obtížná kvůli tomu, že nemají dostatečnou slovní zásobu. Také odpovědi dětí mohou mít úplně jiný charakter a asociace se tím pádem bude těžko vyhodnocovat.

Před samotným zahájením práce ve skupině, jsem vyzkoušela asociaci individuálně s jedním z dětí. Tato metoda se mi neosvědčila, protože respondent odpovídal na každé slovo, že neví či kroutil rameny. Musela jsem mu pomáhat otázkami, které se daného slova týkají. Také na něm byla vidět nejistota kvůli tomu, jestli odpovídá správně. Dlouho se rozmýšlel, jestli odpovědět vůbec, i když na něm bylo vidět, že ho něco k danému slovu napadlo.

O pomoc jsem požádala i pracovnice z klubu, protože děti je znají a mají k nim větší důvěru. Očekávala jsem, že by jejich odpovědi mohly být bez ostychu, více pravdivější a upřímnější. To se mi osvědčilo, protože děti byly hned jistější, nebyly tolik v rozpacích a nebály se mluvit. Pracovnice jsou s dětmi v centru čtyři dny v týdnu a děti je berou mezi sebe. Když se jich zeptáte na nějaké hodné gádže, tak děti odpovědí, že to jsou právě ty „paní učitelky z neziskovky.“⁵⁶

Sezení dětem jsem upravila tak, aby seděly do kola a navzájem na sebe při diskuzi viděly, ale zároveň aby měly přehled o psaní na tabuli, na níž se průběžně zapisovaly body týkající se diskuze. Měla jsem v plánu, že odpovědi dětí se budou kontrolovat pomocí hračky, kterou když někdo bude držet v rukou, bude vyvolán a bude mít prostor k mluvení. Tím se zamezí tomu, aby se vzájemně nepřekřikovaly či nemluvily jenom ty dominantnější a nejaktivnější z dětí.

Na začátku výzkumu jsem představila sebe a téma naší diskuze. Upřesnila jsem pravidla pro mluvení a nezapomněla uvést, že každá odpověď, kterou děti řeknou, je správná. Při hře jsem měla připraveny bonbony, aby měli děti větší motivaci k odpovědím. Ti, kdo vydržely celou dobu, dostaly na konci ještě další odměnu za nasbírané body.

---

⁵⁶ výzkum (vlastní archiv, dne 11. 12. 2010)

Před samotnou diskuzí jsem ještě sdělila úvod, ve kterém jsem se dětí zeptala, jaké národnosti žijí v Hradci Králové, jestli chodí s nějakým dítětem jiné národnosti do školy. Z jejich odpovědí vyšlo, že do školy chodí jen s neromskými dětmi. Z národnosti, které žijí v Hradci Králové, jmenovaly ještě Vietnamce a Čiňany.

První část výzkumu měla probíhat tak, že na tabuli napíšu první pojem a děti už by měly samy reagovat, co je k tomu napadne. Na nějaké jejich odpovědi budu zpětně zareagovat, abych dosáhla konkrétnějších výsledků.

Slova, která jsem zvolila do svého první části výzkumu:

Společnost - Slovo je dvojmyslné. Může vyjadřovat buď společnost jako celek, tedy všechny lidi. Nebo může znamenat zábavu, radost, shledání s rodinou.

Romové - Na mezinárodním fóru se název Rom objevil poprvé 8. dubna 1971⁵⁷, kdy jej účastníci prvního mezinárodního kongresu Romů v Londýně včlenili do názvu reprezentativní organizace RIJ – Romano Internacionalno Jekhipen. Do té doby se Romové označovali Romy pouze mezi sebou.

Cikáni - slovo cikán dříve neznamenal jenom „příslušníka potulného národa Cikánů“, ale i „taškář, lhář, podvodník“. A slovo cikánět se dá přeložit i jako „šiditi, podváděti“.⁵⁸ Takže by se dalo říci, že už slovo „cikán“ dává důvod k předsudkům. A když se k tomu přidá ještě to, že za cikány byli považováni i lidé na okraji společnosti. Těžko se Romům divit, že Cikány nechtějí být nazýváni. I přesto mé zkušenosti ukazují, že děti sami sebe označují za „cigány“. Hru, v které jsem s dětmi chtěla procvičit základní romská slova, jsem nazvala romsko-české pexeso (na jedné kartičce byl obrázek a název zvířete napsán česky, na druhé byl stejný obrázek popsán romsky). Děti se mě na začátku hry zeptaly: „Co znamená to romské?“ na to jsem jim odpověděla, že oni jsou Romové, ale oni mě hned osočili, že nejsou Romové, ale že jsou Cigáni. Většina dětí slova znala. Ty, které ne, se chtěly naučit. Hra je bavila. Bylo vidět, že se u nich doma na romštinu nezapomnělo, i přesto, že celou romskou větu by z češtiny nepřeložily. Kromě jedné dívky, ta hru zavrhlá hned na začátku s tím, že se romsky učit nechce. Když jsem s ní rozhovor rozvedla dále,

---

⁵⁷ Původ názvů Rom - Cikán. In *Interkulturní vzdělávání - příručka nejen pro středoškolské pedagogy* [online]. [s.l.]: Člověk v tísni, 2001-2002 [cit. 2011-01-5]. Dostupné z WWW: <<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/17.pdf>>

⁵⁸ Nečas, C. Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945). 2005. str. 14.

řekla mi, že by nechtěla ani za muže Roma, že chce Neroma a chce žít „normálně“.⁵⁹

Gádžové - v romském jazyce je slovo gádžo označení pro příslušníka „bílé“ většinové společnosti.

Češi - slovo Čech znamená občana České republiky. Každý, kdo tu bydlí a cítí se být Čechem, se může tak označovat. Nezáleží na jeho etnicitě ani na barvě kůže. S tímto názorem nesouhlasí nacionalisti, kteří trvají na původním označení národu. Neuvědomují si, že dnešní svět je tak globalizovaný, že žádný národ už si neuchovává tradice, zvyky a kulturu v původním stavu.

Smíšené manželství - toto slovo jsem do svého výzkumu zařadila proto, že označuje vztah mezi dvěma lidmi, jež jsou viditelně odlišní, a to hlavně barvou kůže. Zajímá mě postoj dětí. Jestli preferují vztah dvou lidí ve své skupině, budou ho brát jako normální a očekávaný nebo jestli tomu nepřikládají důležitost.

Skin - člověk, který má odlišné postoje ke společnosti. Svůj životní styl vyjadřuje jak zevně (svým oblečením a vyholenou hlavou), tak i svými krajními názory a agresivním chováním.

Zločin - má negativní význam a je trestán zákonem. Patří do něj i malá krádež v obchodě.

Policajt - poslední slovo, které je policajt, jsem naschvál zvolila v pejorativním významu, abych se více přiblížila dětem a slovo jim bylo bližší a necítily z něj formálnost.

Všechna tato slova jsou nějakým způsobem spojena s naší společností, použila jsem tam dichotomizaci slov na „my a oni“. Také slova jako zločin a policajt, která jsou díky stereotypům většinové společnosti Romům blízká. Zařadila jsem tam i slovo skin, které s sebou nese strach z násilí a rasismu. Proto jsou tato slova nějakým způsobem spojena i s postojem, jenž zkoumám. Mají na ně vliv v každodenním životě.

---

⁵⁹ Výzkum (vlastní archiv, dne 10.1.2010)

Výsledky výzkumu

	R1, chlapec, 10 let	R2, dívka, 12 let	R3, dívka, 11 let	R4, kluk, 10 let
společnost	všechny	kluk	holka a kluk	táta
Romové	gádžové	cikán	tanec	hudba
cigáni	kytara	cikánština	Rom	gádžové
gádžové	Romové	cikáni	nadávaj	černí a bílí
Češi	Číňan	hokej	sport	fotbal
smíšené manželství	milovat	milování	láska	gádžo
skin	Pardubice	cikán	nenávisť	mláčení
zločin	kráděž	peníze	policie	policajt
policajt	technik	policajtko	pouta	pokuta

	R5, chlapec, 10 let	R6, dívka, 9 let	R7, dívka, 12 let	R8, kluk, 12 let
společnost	máma	rodiče	lidi	rodina
Romové	klávesy	cikáni	lidi	my
cigáni	hudba	lidi jsou k nám hnusný	se perou	my
gádžové	cikáni	Romové	se perou	vy
Češi	Slováci	angličan	jsem	šel bych pryč
smíšené manželství	láska	pusa	milovat	černoch a běloch
skin	mlátí nás	zloděj	napadnout	kráděž
zločin	peníze	peníze	krást	není dobrá věc
policajt	pistole	náboje	honí mě	auto

Společnost - respondenti ji charakterizovali jako tátu, mámu, rodiče, rodinu, holku a kluka. To ukazuje, že za společnost považují hlavně své blízké. Jen jedna odpověď zachytila společnost jako celek.

Romové - odpověď v tomto případě „gádžo“ ukazuje na negativní vztah a možný strach z konfliktu. Tanec, hudba, klávesy vyjadřují pozitivní hodnocení vlastní kultury. Slovo „cikán“, které se objevilo dvakrát, má pro děti význam synonyma ke slovu Rom. Vidíme zde různé pojetí - na jedné straně dichotomizace na „my a oni“ a na druhé straně slovo lidi, které naznačuje rovnost mezi oběma pojmy Romové = lidi (popř. naši lidé).

„Cigáni“ - kytara, cikánština, Rom, hudba, my - opět vyjadřují pozitivní sebehodnocení. „Gádžové“ a to, že jeden respondent odpověděl, že „lidi k nám jsou hnusný“ - reprezentuje negativní postoj. Odpověď, že „cigáni se perou“ naznačuje negativní hodnocení své skupiny. Tato reakce by také mohla ale označovat negativní hodnocení pojmu cigáni, protože tato dívka na pojem Romové odpověděla, že to jsou lidi.

„Gádžové“ - odpovědi pojmu byly v celku negativní. Všechny odpovědi - Romové, cikáni, nadávaj, černí a bílí, perou se, vy - ukazují na negativní hodnocení a předsudeční postoj.

Češi - v toho pojmu jsou zase naopak skoro všechny odpovědi kladné. Označení jiných národů a vítězství ve sportech souvisí s uvědoměním, že patří do této země. Kromě poslední odpovědi - šel bych pryč - ta nese pejorativní postoj.

Smíšené manželství - než děti začaly reagovat na tento pojem, vysvětlila jsem, co znamená slovo smíšené tak, že je to například manželství mezi bělochem a černochem a manželství mezi Romem a Neromem. Čekala jsem, že respondenti budou upřednostňovat manželství v jejich skupině, ale odpovědi tu byly jenom kladné. Pojmy - milovat, pusa, láska i „gádžo“. Tyto výsledky jsou v rozporu s výsledky z postojové škály. Vysvětlení vidím v tom, že v asociačním testu první respondent řekl slovo milovat a ostatní děti vymýšlely podobné slovo k tomuto, a ne ke slovu smíšené manželství.

Skin - podle očekávání se tu neobjevilo žádné kladné hodnocení. Tento pojem vyvolal rozruch, bylo vidět, že některé děti mají osobní zkušenosti (Pardubice - doplnění odpovědi - protože tam bydlí).

Zločin - Tady se objevila třikrát stejná odpověď - peníze. Jeden respondent odpověděl, že je to špatná věc.

„Policajt“ - pojem honí mě a pokuta naznačují už nějaké zážitky s policií.

První části výzkumu se zúčastnilo 8 dětí, které byly ve věkovém rozmezí od devíti do dvanácti let, skupinu tvořilo pět chlapců a tři dívky.

Průběh testu byl celkem složitý. Ze začátku děti váhaly s odpovědí, kroutily rameny a jejich výraz byl opravdu zoufalý. Nevěděli, co se od nich čeká a jak mají reagovat. I přesto, že jsem zkusila výzkum začít u starších dětí, aby ty mladší se postupně zapojili, tak i od nich bylo těžké informaci získat.

Pracovnice z klubu mě na začátku upozornily, že děti nemají tak vyvinutou představivost a že si těžko pod daným slovem představí něco opravdu konkrétního. Přiřadily mi k tomu příklad ze dne před tím, kdy děti odpověděly na otázku, z čeho je slamák, že je ze salámu.⁶⁰

Po těžkém začátku, kdy jsem dětem pomohla větami: „Co vás napadne, co si myslíte, když řeknu slovo...“, se děti trošku uvolnily a začali odpovídat. Musela jsem také

⁶⁰ Z rozhovoru (pracovnice z romského klubu, 20.1.2011, vlastní archiv)

často opakovat, že každá odpověď je správná a že se nemusejí bát odpovědět.

Spíše než aby vymýšlely slovo každý za sebe, přemýšlely nad tím slovem původním a hledaly asociaci k němu. Slova po sobě hodně opakovaly a až po připomenutí, že za stejné slovo nedostanou bod a odměnu, tak se snažily vymyslet nějaký svůj pojem. Při výzkumu si děti hodně radily.

Kontrolování mluvení pomocí plyšové hračky, která měla být takovým koordinátorem, aby se děti nepřekřikovaly, nakonec nesplnila svůj účel. Děti se po prvním rozkoukání začaly překřikovat, mluvit mezi sebou a napovídat si.

Jako dobrý nápad se mi ukázalo motivovat děti pomocí bodů, za které si nakonec mohly vybrat odměny. To bylo velmi úspěšné, protože děti se v průběhu testu pořád ptaly, kolik už jich mají a chtěly jich mít co nejvíce. Tím jsem také zamezila tomu, aby děti v průběhu výzkumu odcházelely. Všech osm dětí mi zůstalo do konce testu.

Metoda volných slovních asociací je pro děti obtížná, protože nemají dostatečnou slovní zásobu. Vyhodnocení metody je tedy velmi složité. Přesto mi z ní vyplynulo několik výsledků.

5. 2. 3. Třetí část - asociace z dokončených vět

Původně jsem obě části výzkumu měla zkoumat najednou, ale po první části jsem zjistila, že pro děti je to dost náročné. Hrozilo, že by to děti přestalo bavit, ztratily trpělivost a odešly. Proto jsem druhou část nechala až na druhý den.

Také jsem změnila metodu. Asociace ze slov mi po vyzkoušení s jedním respondentem vyšla jako vhodnější ve skupině, kde mají děti možnost se motivovat a dát popud k dalším odpovědím. Tady jsem ale zvolila individuální přístup. Asociace doplňování vět je totiž ještě náročnější a tím, že jsem měla možnost mluvit s každým respondentem osobně a měla k tomu dostatek prostoru, jsem mu mohla v klidu vysvětlit, co za úkol budeme dělat.

Pro výzkum jsem zvolila čas, kdy v klubu probíhá doučování. Tudíž jsem měla jednu místnost volnou, ostatní děti se věnovaly úkolům a já si postupně k sobě volala jednotlivce, kteří se mi mohli věnovat. V místnosti se mnou byl i pracovník z klubu, jenž mi pomohl výzkum zaznamenávat a komunikovat s dětmi. Jeho přítomnost tam byla velmi důležitá, jelikož ho děti znají více než mě, mají k němu důvěru, a tudíž se nebály mluvit.

Na začátku jsem opět uvedla, čeho se práce týká a i to, že vše co řeknou je

samozřejmě správně.

K tomu, aby měly děti motivaci, mi opět pomohly body, za které měly slíbenou odměnu. Už před zahájením testu se děti vyptávaly, jestli budeme zase něco dělat a jestli za to budou mít opět body.

Věty, které měly děti dokončit pomocí asociační techniky:

1. Když jdu sám po ulici, ostatní lidé ...
2. Já z nich mám pocit ...
3. Moji spolužáci se ke mně chovají ...
4. Paní učitelka je ...
5. Když jdu nakupovat, moje pocity jsou ...
6. Gádžové mají rodiny jiné v tom, že ...
7. Gádžové se chovají k dětem jinak, např. ...

Věty měly význam takový, aby se v nich ukázal postoj respondentů k majoritní společnosti. Týkají se situací, se kterými se děti setkávají každodenně. Na ulici, ve škole, v obchodě se děti setkávají s majoritní společností a to jak se zachovají, hodně vypoví o názorech a jejich pocitech z ní.

Rizika tohoto výzkumu byly, že respondenti nebudou spolupracovat, jejich odpověď bude jednoslovná, bez zájmu a také to, že by mohli postupně odejít a test by se mnou nedokončili.

Výsledky výzkumu

R1, dívka, 12 let

Když jdu sám po ulici, ostatní lidé ...	nebudu si jich všímat, projdu dál.
Já z nich mám pocit ...	žádný.
Moji spolužáci se ke mně chovají ...	slušně, v pohodě.
Paní učitelka je ...	hodná, všechno mně dovoluje.
když jdu nakupovat, moje pocity jsou ...	žádné, zaplatím a projdu.
Gádžové mají rodiny jiné v tom, že ...	mají jinou řeč.
Gádžové se chovají k dětem jinak, např. ...	mlátí je.

První respondentka zaujímá k majoritní společnosti neutrální přístup. Odpovídala bez dlouhého přemýšlení. Ale její odpovědi se mi zdály spíše povrchní. Dívka se snažila být nad věcí. Zaujala mě odpověď týkající se otázky o rodině „gádžů“ - kde odpověděla, že

mají jinou řeč. Protože dnes už není zase tak obvyklé, aby romština v romské rodině hrála významnou roli, ale je důležitá pro jejich uvědomění vlastní kultury. Poslední odpověď týkající se neromské rodiny je negativní. To ukazuje na zaujetí a vyvyšování Romů jako svoji lepší skupiny.

R2, chlapec, 9 let

Když jdu sám po ulici, ostatní lidé ...	mě chtějí zbít.
Já z nich mám pocit ...	že musím zdrhnout.
Moji spolužáci se ke mně chovají ...	dobře, jsou to kámoši.
Paní učitelka je ...	dobrá, mám ji rád.
když jdu nakupovat, moje pocity jsou ...	že řeknu dobrý den.
Gádžové mají rodiny jiné v tom, že ...	jsou hnusný.
Gádžové se chovají k dětem jinak, např. ...	slušně, ne?

U asociací druhého respondenta je naznačen možný negativní postoj, který by mohl pramenit z osobní zkušenosti. Jeho odpovědi „mě chtějí zbít“ a „musím zdrhnout“ naznačují, že má strach z okolí. Tyto zážitky ale snad nemá ze školy, protože v otázkách o ní se vyjádřil velmi kladně. Vyjádření, že neromské rodiny jsou hnusné, ukazuje na antipatii, na druhou stranu odpověděl, že se k dětem chovají slušně, což by mohlo ukazovat na to, že Neromy nekategorizuje do „jedné velké špatné skupiny“.

R3, chlapec, 12 let

Když jdu sám po ulici, ostatní lidé ...	projdou.
Já z nich mám pocit ...	projdu dál.
Moji spolužáci se ke mně chovají ...	dobře.
Paní učitelka je ...	hodná, ale když zlobíme, tak je přísná.
když jdu nakupovat, moje pocity jsou ...	že mě sledují.
Gádžové mají rodiny jiné v tom, že ...	slušní, někteří ale ne.
Gádžové se chovají k dětem jinak, např. ...	špatně, jsou sprostý.

Třetí asociace byla ze začátku zase neutrální, když respondent odpověděl, že si okolí nevšímá a projde dál. Špatné pocity měl až z nakupování, kdy dokonce odpověděl, že ho v obchodě sledují. To naznačuje, že cítí na jeho osobu opoutávání pozornosti. Opačná odpověď (na rozdíl od druhé respondentky) byla v chování Neromů k dětem. Ta zněla, že se chovají špatně a jsou sprostý. Už vidíme, že se tato reakce v testu opakuje.

R4, chlapec, 7 let

Když jdu sám po ulici, ostatní lidé ...	jsou hodní a zlí.
Já z nich mám pocit ...	musím utéct.
Moji spolužáci se ke mně chovají ...	hodný.
Paní učitelka je ...	hodná.
když jdu nakupovat, moje pocity jsou ...	dobry, baví mě to.
Gádžové mají rodiny jiné v tom, že ...	hodnou.
Gádžové se chovají k dětem jinak, např. ...	slušně.

Čtvrtý respondent nekategorizuje lidi do jedné vlastnosti. Uvědomuje si, že všichni lidé se nechovají stejně. Přesto z hodně lidí okolo sebe nemá dobrý pocit a ten je, že musí utéct. Chlapec si uvědomuje, že jsou i hodní lidé, ale jeho zkušenost ho vede jinam. Přesto ve škole problémy nemá. Na rozdíl od svých předchůdců se vyjádřil k neromské rodině slušně. U tohoto respondenta nevidím tak špatný postoj k majoritě.

R5, chlapec, 7 let

Když jdu sám po ulici, ostatní lidé ...	mě můžou ukradnout.
Já z nich mám pocit ...	strach.
Moji spolužáci se ke mně chovají ...	hrajeme si.
Paní učitelka je ...	hnusná, křičí.
když jdu nakupovat, moje pocity jsou ...	hezky.
Gádžové mají rodiny jiné v tom, že ...	jim dávají peníze.
Gádžové se chovají k dětem jinak, např. ...	neznám rodiče.

První dvě odpovědi u dalšího chlapce vyplývaly ze strachu z lidí, protože by ho „mohly ukradnout“. O paní učitelce se jako jediný vyjádřil, že je hnusná, ale kvůli tomu, že křičí. To neukazuje na to, že by se k nim tak chovala pořád, ale jenom, když zlobí. Neromské rodiny vidí jiné v tom, že jim dávají peníze - chlapec si všímá rozdílu v oblečení a dostupnosti lepších věcí než mají oni. Neromskou rodinu nezná, tyto všechny děti žijí v jednom domě, který obývají pouze Romové. S neromskými rodinami není ve styku.

R6, dívka, 10 let

Když jdu sám po ulici, ostatní lidé ...	jsou hnusný.
Já z nich mám pocit ...	že se chovají divně.
Moji spolužáci se ke mně chovají ...	hodní, milí, radí mi a pomáhají.
Paní učitelka je ...	hodná, pomáhá mi.
když jdu nakupovat, moje pocity jsou ...	super.
Gádžové mají rodiny jiné v tom, že ...	v jazyku, mlátí je.
Gádžové se chovají k dětem jinak, např. ...	gádže.

Tato dívka zaujímá negativní postoj k neromské společnosti. Lidi kolem sebe označila za hnusný, chovající se divně a to bez výjimky. Na druhou stranu ve škole jsou na ni hodní. Mnoho těchto dětí, ale navštěvuje praktickou školu, kde jsou z většiny „mezi svými“.

Rozdíl v rodinách vidí také v jazyku, ale i v tom, že Neromové své děti mlátí. Tento postoj zaujímá většina dětí a mohl by pramenit z předsudků, které mají děti mezi sebou.

R7, dívka, 10 let

Když jdu sám po ulici, ostatní lidé ...	jsou namyšlený.
Já z nich mám pocit ...	divnej.
Moji spolužáci se ke mně chovají ...	dobře.
Paní učitelka je ...	hodná.
když jdu nakupovat, moje pocity jsou ...	normální.
Gádžové mají rodiny jiné v tom, že ...	v jazyku.
Gádžové se chovají k dětem jinak, např. ...	hodný.

Poslední test byl také zaujat proti Neromům - první z odpovědí zněly, že jsou namyšlený a divný. Z čehož nevyplývá žádná sympatie. Naopak ve škole dívka také nemá žádný problém. Při nakupování se cítí jako většina svých kamarádů normálně a nemá s tím žádný problém. Také se shodla s dalšími v odlišnostech neromských a romských rodin - v jazyce. Ale u neromských rodin vidí, že jsou hodní ke svým dětem a netrpí předsudkem násilí v nich.

Tento druhý výzkum byl pro respondenty ještě obtížnější na pochopení než asociace pouze na jedno slovo. Když jsem položila větu, aby ji doplnili, tak nevěděli, jak reagovat a co se od nich očekává. Musela jsem některé rozhovory přizpůsobit tak, že jsem začátek věty obrátila v otázku. Protože děti nebyly schopné větu dokončit.

Na druhou stranu jde vidět, že tato druhá část mi v mém výzkumu přinesla mnohem více výsledků, které jde mnohem lépe vyhodnotit.

Celkem jsem tento test provedla se sedmi respondenty. První dvě otázky se týkaly lidí kolem nich, a jak se cítí, když jsou sami venku. Odpovědi, které zaujímaly přístup, že jim je okolí lhostejné, byly dvě. Kladný přístup zaujímalo pouze jedno dítě, které se ale ještě vyjádřilo tak, že jsou hodní i zlí. Což ukazuje na to, že společnost nekategorizuje pouze na tu horší. Negativních odpovědí bylo nejvíce - celkem čtyři.

Další část testu se týkala školy a spolužáků - zde nevidím žádné antipatie. Všechny odpovědi kromě jedné byly kladné.

S nakupováním a pocity v obchodě má jednu špatnou zkušenost pouze jeden respondent, který odpověděl, že ho sledují. Jinak ostatní tuto situaci berou jako normální a necítí se tam nápadně.

V rozdílnosti rodin zazněly většinou negativní odpovědi. Ve čtyřech případech bylo

vidět, že jsou neromské rodiny brány jako ty, co jsou hnusný a své děti mlátí.

Z toho testu vyplývá, že děti nějaké předsudky k neromským spoluobčanům mají a necítí se v jejich blízkosti nejlépe. To ale neplatí o Neromech, které znají.

5. 3. Vliv rodiny na utváření postojů u dětí

Rodina je nejdůležitější jednotka společnosti. Je to místo, kde dochází k prvotní socializaci dítěte. Rodiče a další blízcí příbuzní mají vliv na to, jaké postoje a charakteristiky si dítě do svého života ponese. Budou se formovat tak, že dítě se bude identifikovat s rodiči, napodobovat je a odposlouchávat jejich názory a přebírat je za své.

Funkci rodinného fungování definovala Pattersonová takto: „*Je to začlenění jedince do rodinné struktury (poskytuje pocit sounáležitosti, ovlivňuje osobní identitu, smysl a zaměření života), funguje jako ekonomická podpora, zabezpečuje péči, výchovu a socializaci dítěte a chrání ho před zranitelností.*“⁶¹

S rodiči jsem uskutečnila pět rozhovorů, které byly polostrukturované. Byly zaměřeny na život v České republice a v lokalitě, v níž jsem dělala výzkum, tedy v Hradci Králové. Další otázky se týkaly jejich rodinných vazeb, konfliktů kolem nich a hlavně jejich dětí. Otázky byly formulovány obecně a rozhovor jsem nazvala Výzkum vztahů mezi lidmi. Nechtěla jsem, aby rodiče ovlivnilo užší téma moji bakalářské práce.

Výzkum byl proveden v lokalitě jejich bydliště. Byl předem domluven pracovníky z neziskové organizace. Tím, že mě respondenti očekávali, jsem zmenšila jejich nedůvěru ke mně, jako k cizímu člověku, a rozhovory mohly být provedeny na přátelské úrovni.

Romští obyvatelé se setkávají s diskriminací. Jsou odmítáni do pracovních pozic a nájmu bytů, které jsou v lepších lokalitách. To je příčinou toho, že mají negativní postoje k majoritě a obviňují ji ze svých neúspěchů.

Za cíl jsem si dala zjistit, jaké zkušenosti mají Romové s majoritní společností. Jejich zkušenost totiž bude ovlivňovat a působit i na jejich děti.

Výsledky rozhovorů

Základní jednotka v romské společnosti je nazývána fajta, tedy rod. Řičan uvádí, že

---

⁶¹ Pattersonová. In Sobotková, I. *Psychologie rodiny*. 2007. str. 71.

tradiční romská nukleární rodina byla velká a značně soudržná, plná vřelosti k dětem. Cituje romského novináře Jana Horvátha: „Žili jsme v pohodě, chovali jsme se jeden k druhému s úctou. Jeden druhému dopodrobna vyprávěl, co zažil, a všichni ostatní poslouchali. Jeden o druhého jsme měli zájem.“⁶² Romská rodina ale za poslední léta velice oslábla a tento proces se v současné době stále nezastavuje. Na moji otázku o rodinných setkáních odpověděla jedna respondentka takto: „Mno občas jo, když to jde. Podle událostí a peněz. Když se všichni složí, tak jo. Přijede bratr s manželkou, kamarádi, ségra, neteř s manželem, na hodinku a dvě. Někdy i na celý den nebo tady i přespěj, když to jde.“⁶³ Nesetkávají se tak často, neoslavují pokaždé spolu důležité dny a vzájemná podpora, která jim byla oporou, se dnes již také skoro vytratila. Emilie Horváthová⁶⁴ ve své knize píše, že přechod k usedlému způsobu života znamenal změnu v oblasti duchovní kultury. V první řadě zanikaly formy společenské organizace a v souvislosti s tím docházelo ke změnám i v rodinném životě.

Na život v Hradci Králové a v České republice se mi dostaly tyto odpovědi:

„Tady to nejde. To pozitiva ty jsou v Anglii. Tam se dá žít. Tam žije manželova sestra. A mají práci a bydlení. Tam je to o něčem jiném než tady. Práce není, nedostatek peněz, málo přibírají do práce, ale jinak je to fajn, dá se žít. Pokud máte svůj byt a je to z čeho platit. Není co řešit. To je asi to pozitivum, jinak jiný nevidím.“⁶⁵

„Já jsem tady provdaná jednadvacet let a je mi tady dobře. Jinak jsem z Jičína, ale mám tam všechny sourozence a tatku, ale provdala jsem se sem a nevyměním to za nic. Ani za nějakou Anglii. Jen kdyby byla ta práce, že jo.“⁶⁶

Další odpověď zněla: „V České republice se mi žije dobře. Chvíli jsem přemýšlel, že bych odjel do Anglie, ale já bych nevěděl jako, co bych měl dělat v cizí zemi a domluvit se jejich řečí. Česká republika je Česká republika, jsem tady spokojený. V Hradci Králové je ale těžký si sehnat bydlení, už jsem to zkoušel hodněkrát, ale když se na mě podívali, že jsem z romského původu, tak mě hned odmítli. Práci jsem sháněl taky dlouho, to bylo taky hrozný, ale jsem moc rád, že jsem našel.“⁶⁷

Už tady na těch několika příkladech vidíme, že největší problém je, že si romští

⁶² Říčan, P. *S Romy žít budeme - jde o to jak : dějiny : současná situace : kořeny problémů : naděje společné budoucnosti*. 1998. str. 44-45.

⁶³ Z rozhovoru (žena, 2. 12. 2010, vlastní archiv)

⁶⁴ Horváthová, E. *Cigáni na Slovensku: Rodinný a společenský život*. In Budilová, L; Jakoubek, M. (ed.). *Cikánská rodina*. 2007. str. 130.

⁶⁵ Z rozhovoru (žena, 15.1.2011, vlastní archiv)

⁶⁶ Z rozhovoru (žena, 15.1.2011, vlastní archiv)

⁶⁷ Z rozhovoru (muž, 15.1.2011, vlastní archiv)

obyvatelé nemohou sehnat práci. A není to tajemství, ale veřejná zkušenost, že zde v České republice dochází k diskriminaci na trhu práce. Z důvodu etnicity je uchazeč o práci rovnou vyškrtnut z možných kandidátů. Postačí nám jeden příklad za všechny od jedné respondentky: „*Rasismus je v tom, že si nemůžu sehnat práci, byla jsem v jednom obchodě a tam mě vůbec nechtěli vzít. Že jsem cigoška. Nejdříve mně volali, že se mám stavit a pak když jsem tam přišla, tak se mnou vůbec nechtěli komunikovat, nic. Jsem si počkala, ať mi to napíše na papír, že když jsem cigoška, ať mně to tam dá, ať se tím na pracáku proukážu a on že ne že to psát nebude, ale že Romové prostě nebere. Tak mi řekněte, kde je ta spravedlnost.*“⁶⁸

Podle výzkumu, který provedl Navrátil⁶⁹ v roce 2001, byla míra nezaměstnanosti u Romů čtyřnásobně vyšší oproti majoritní populaci. Dále z výzkumu vyšlo, že jejich postavení na pracovním trhu vede k zjevné deprivaci.

Jeden z respondentů odpověděl na otázku, jaký zažil konflikt a proč, takto: „*Jo zažila, je to strašný. A setkávám se s nimi pořád - tady a i před tím, kde jsem bydlel. Jsou to takové hádky. Lidé nemají rádi Romové, je to všude. Rasismus.*“⁷⁰ Další z odpovědí také nebyly pozitivní, nebyl žádný romský rodič, který se nesetkal s konfliktem - ty je obklopují na ulici, zábavách či obchodě.

Další zkušenost, se kterou se Romové v české společnosti setkávají, je, že jejich děti tvoří většinu v praktických školách⁷¹. Z výpovědi jedné romské ženy se ukázalo, že její dítě chtěli přesunout rovnou ze základní školy do praktické, a to bez konzultace psychologa. Na základních školách se zase setkávají s nadávkami: „*Já učím svoje děti, jako mě učili rodiče. Vychodil jsem základku a vyučil jsem se. A chci, aby moje děti taky studovaly. Aby se ukázalo, že i romský člověk se může někam dostat. Ale ve škole to mají těžký, jsou tam na ně drzí a nadávají jim kvůli tomu, že jsme Romové.*“⁷²

5. 4. Role neziskových organizací v utváření postojů dětí

Role neziskových organizací, které pomáhají Romům se integrovat do společnosti

⁶⁸ Z rozhovoru (žena, 15.1.2011, vlastní archiv)

⁶⁹ Navrátil, P. *Romové v české společnosti : jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.* 2003. str. 156.

⁷⁰ Z rozhovoru (žena, 15.1.2011, vlastní archiv)

⁷¹ RODRIGUEZ, Veronika. *Týden.cz* [online]. 9. 11. 2010 [cit. 2011-03-18]. Jsi Rom, patříš do zvláštní školy. Praxe trvá, Česko s tím nic nedělá. Dostupné z WWW: <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/jsi-rom-patris-do-zvlastni-skoly-praxe-trva-cesko-s-tim-nic-nedela_185665.html>.

v České republice, je důležitá. Musíme si uvědomit, že práce s úřady, vyřizování pochůzek kvůli nájmu a bydlení není jednoduchá. Je to proto pro ně podpora. Vědí, kam se mohou obrátit, a nestydí se služby využít.

V královéhradeckém kraji působí několik neziskových organizací, jež se věnují právě romské problematice, je zde nezisková organizace Salinger, Romodrom, Miličův dům v Jaroměři a mnoho dalších.

V těchto organizacích pracují neromští zaměstnanci. Romové se v České republice setkávají s rasismem, většina lidí je nechce zaměstnat. Je pro ně těžké odstěhovat se z romské komunity, kde nežijí v takových podmínkách, v jakých by chtěli. Neromové jim v tomhle ukazují, že jim chtějí pomoci a postupně si k nim získávají cestu, která je někdy velmi tvrdá a nepřístupná.

Navrátil se k tématu sociální práce vyjadřuje následovně: „*Přesto, že o vztazích mezi Romy a sociálními pracovníky existuje mnoho negativních představ, zdá se, že Romové sami považují referáty a odbory sociální péče za jednu z mála institucí lokality, která řeší jejich problémy a k níž mají důvěru.*“⁷³ Ta spolu s veřejnou a sociální politikou je hlavním nástrojem proti sociálnímu vyloučení.

Tuto část jsem do svého výzkumu zařadila proto, že neziskové organizace, které pracují s dětmi, se jim snaží poskytnout lepší možnost trávení volného času. Jejich klienti tam už před otevřením čekají, až budou moci jít dovnitř a snaží se respektovat podmínky klubu, aby tam mohly zůstat.⁷⁴

To mě vedlo k tomu, abych udělala rozhovory s pracovníky z centra, jak vidí ony postoje dětí k nim, k Neromům. Já jsem se z vlastní zkušenosti nesečkala s nějakými urážkami či narážkami na to, že jsem „bílá“. Nebudu tvrdit, že to není někdy těžké a že si člověk někdy neodechne když jde domů, ale to je tím, že ty děti mají vysoký temperament. Hudba tam hraje velmi hlasitě, někteří tancují, povídají si mezi sebou, vyptávají se vás na všechno možné. A někdy jsou i drzé, ale to bych zrovna nepřisuzovala k tomu, že jsou Romové. Oni se neliší od neromských dětí, kromě toho, že nemají takový přístup ke vzdělání, stejným volnočasovým aktivitám, možnost kvalitnějšího bydlení v lepších životních podmínkách.

Mé polostrukturované rozhovory s dvaceti otázkami byly uskutečněné s celkem

---

⁷² Z rozhovoru (muž, 15.1.2011, vlastní archiv).

⁷³ Navrátil, P. *Romové v české společnosti : jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.* 2003. str. 190.

⁷⁴ výzkum (vlastní dlouhodobé pozorování)

čtyřmi pracovníky - jednou sociální pracovnící, speciálním pedagogem a se dvěma pracovníky v sociálních službách. Probíhaly s každým pracovníkem zvlášť v kanceláři, kde bylo nerušené prostředí. Rozhovory byly zachyceny pomocí diktafonu. Jejich trvání bylo v průměru půl hodiny. Průměrný věk respondentů je 25 let.

Moje výchozí hypotéza byla ta, že děti jsou vděčné za fungování takovýchle služeb, hojně je využívají, ale berou je jako samozřejmost. Také jsem předpokládala, že když klienti potkají pracovníce venku mimo neziskovou organizaci a jsou ve společnosti členů své komunity, že se k nim nehlásí.

Cílem výzkumu bylo zhodnotit, jestli mají neziskové organizace pozitivní vliv na své klienty, jestli děti respektují pracovníky, kteří se jim věnují. Dále jsem chtěla zjistit, jaký postoj k nim děti zaujímají, jako k Neromům.

Výsledky rozhovorů

Jako první otázku jsem pracovnícím položila, jak dlouho v organizaci pracují. Je to důležité v tom, aby mohly zhodnotit úspěch, prospěšnost této práce a pozitivní či stagnující vliv na děti. Nejkratší pracovní poměr byl šest měsíců a nejdelší dva roky. Z toho důvodu není možné říci úspěšnost, byl by to pouze odhad. I přesto převládaly odpovědi, že má pozitivní vliv, aspoň na některé klienty. Velkou prospěšností jedné organizace vidím já v tom, že tam probíhá odpolední doučování. Tam je možnost vidění toho úspěchu. Když po pár dnech, zjistíte, že doučované dítě probírané učivo chápe a zapamatovalo si ho.

Služba, která je dětem poskytována, je zdarma, dobrovolná, ale platí tam řád povinností a práv. „*Děti jsou vděční svým způsobem, že mohou navštívit tuto službu, chodí sem rády, ale berou to jako samozřejmost. Nemyslím, že by za to byly až tak vděčné.*“ odpověděla na otázku jedna z pracovníc, poté na moji další otázku týkající se nadávek a urážek dodala: „*Ano, nadávají nám. Vždy, když se jím něco nelíbí. Ale s urážkami typu gádžo a že jsem bílá ojediněle. To už musí být opravdu velmi vyhrocená situace a ještě pouze jen u některých jedinců. To když mají opravdu velký vztek.*”⁷⁵

Z rozhovorů vyšlo, že klienti mají postoj k majoritě smíšený, až odtažitý. A ty se podle nich v průběhu fungování organizace nezměnily. To ovšem neplatí pro Neromy, které znají a mají k nim nějaké sympatie. Starší klienti jsou více negativnější vůči majoritě.

---

⁷⁵ Z rozhovoru (zaměstnanec neziskové organizace, 2.12.2010, vlastní archiv)

Podle jedné respondentky se vidina budoucnosti dětí a rodičů neliší, často nad tím nepřemýšlí ani jeden z nich.⁷⁶ Je to jeden z jejich způsobu života, žít teď a tady. Děti přemýšlejí nad svou budoucností tak, že odjedou do ciziny nebo že budou na sociálních dávkách jako rodiče, a to jim do života moc nepřidá. Bohužel si pořád neuvědomují, že základ je vzdělání a že s tím by mohly dosáhnout kvalitnějšího života.

Když jsem položila otázku, jak by děti mezi sebe přijaly Neroma, dostala jsem odpověď: „*Nového zaměstnance by přijaly bez potíží, ale cizí neromské dítě by tu neviděly rády, z počátku by byly hodně nepříjemné, protože je to “jejich klub”*“.⁷⁷

Romské děti se tak jako jejich rodiče setkávají s mnoho stereotypy, které se týkají jejich velmi hlučného způsobu života, špatné finanční situaci, neplacení nájmu, velkých rodinných návštěv a zanedbané hygieně, tím mají ztížený přístup k vlastnímu bydlení mimo komunitu a sehnání si perspektivního zaměstnání.

5. 5. Ověření a zhodnocení jednotlivých hypotéz

- Předpoklad: Výzkum by děti mohl bavit, protože z něj neucítí formalitu a tudíž by opravdu mohly odpovídat podle sebe. Je riziko toho, že po chvíli budou odcházet a všechny děti se mnou test nedokončí. Odpovědi dětí, zjišťující jejich postoj k majoritě, budou spíše negativní.

Zhodnocení: Všechny metody výzkumu proběhly bez problému. Děti se mnou komunikovaly a nedělalo jim potíže odpovídat na všechny otázky. Nestalo se mi, že by se někdo z respondentů zvedl uprostřed testu a odešel by. Děti se se mnou nesetkaly poprvé, do klubu občas docházím jako dobrovolnice. To mi pomohlo k tomu, aby respondenti nebyli tak nedůvěřiví, chovali se ke mně více přátelsky a rozhovory jsme zvládli bez potíží.

U romské mládeže se mi ve výsledcích ukázalo, že některé negativní postoje k majoritní společnosti tu jsou. Vnímají dichotomizaci “my a oni”. Vidí společnost, která je rozdělena. Neromy berou spíše jako lidi, od kterých si chtějí držet odstup. K tomu hlavně přispívají zkušenosti, které získali sami nebo které slyšeli od rodičů, ty jim dávají zárodek k předsudečným postojům ke společnosti jako k celku. Romové se setkávají s mnoha diskriminačními situacemi kolem sebe, které jim brání tomu, aby se snažili s majoritou žít, a ne ji ignorovat a uzavírat se ve své komunitě.

---

⁷⁶ Z rozhovoru (zaměstnanec neziskové organizace, 2.12.2010, vlastní archiv)

Z výsledků výzkumu také vidíme, že ani romské děti sami nemají takový zájem se s Neromy stýkat. Většina z nich tráví čas s dětmi ze stejné komunity, ve škole sedí se svými romskými kamarády a bydlení si představují v domě, ve kterém by žádný neromský obyvatel nebydlel. To by pro ně do budoucna mohlo mít špatný základ, protože když se budou uzavírat do své komunity a přátelit se pouze se členy ze své skupiny, budou žít v izolaci. To ale nepomůže k větší toleranci, naopak dojde ještě k většímu odcizení obou skupin a nesnášenlivost v české společnosti se bude stupňovat.

- Předpoklad: Rodiče se setkávají s negativními zkušenostmi, které jsou spojené s diskriminací. Tyto zážitky se týkají i jejich dětí. Rozhovory budou s nimi předem domluvené, proto proběhnou bez problému.

Zhodnocení: Rozhovory s rodiči byly předem domluvené přes neziskovou organizaci. Tím se zamezilo tomu, aby se Romové se mnou zdráhali komunikovat. Dokonce jsem s některými přesáhla původní délku plánovaného rozhovoru.

Všichni respondenti, kteří mi poskytli rozhovor, mají vlastní negativní zkušenosti s majoritní společností. Ať už se týká hledání práce, bydlení či útoky na jejich osobu.

Eva Davidová o vztazích v rodině píše: „*Podmínky, ve kterých většina Romů žila a zčásti ještě žije, způsobily, že se u nich dodnes, třeba nevědomě, projevuje ve větší míře než u ostatních lidí pud sebezáchovy, zachování svého “rodu”. Proto milují své děti takovou láskou, že jsou obvykle k nim i k sobě zcela nekritičtí. Výchova dětí probíhá pak zcela živelně. Děti mají volnost a prožívají všechno společně s rodiči a dalšími dospělými, kteří před nimi nemají často žádných tajností.*“⁷⁸

Rodiče své děti většinou neposílají do jiného pokoje, když se v rodině něco probírá a řeší. Děti jsou součástí těchto diskuzí a vnímají je. Proto je neodmyslitelné, že by se postoje rodičů, jejich zážitky a zkušenosti s majoritou, netýkaly i jejich dětí. Oni je dobře vnímají a zanechávají na nich stopy, které se nevymažou, pokud se setkávají už na základní škole s konflikty na vlastní kůži.

- Předpoklad: Pracovnice z neziskových organizací mi poskytnou rozhovory ochotně a bez potíží. S dětmi budou vycházet bez problémů, pouze v krizových situacích na ně děti budou drzé. Za službu centra budou ale vděčné.

---

⁷⁷ Z rozhovoru (zaměstnanec neziskové organizace, 2.12.2010, vlastní archiv)

⁷⁸ Davidová, Eva. *Cesty Romů : Romano drom 1945-1990*. 1995. str. 106.

Zhodnocení: Žádný pracovník z neziskové organizace můj rozhovor neodmítl.

Klienti respektují pracovníce v centru, když tam dojde k nějakému konfliktu, tak je to pouze ve vyhrocených situacích, kde jsou silné emoce. Službu navštěvují pravidelně a chodí tam rádi. Mají tam hračky, počítače, boxovací pytel a hrací automat na fotbálek. Přesto to všechno berou jako samozřejmost a jako něco, co jim patří a věci tam si moc neváží.

Mimo centrum ale děti vždy pozdraví a hlásí se k pracovníkovi. Tak stejně i rodiče. Neziskové organizace mají významný podíl na integraci Romů do společnosti. Proto i postoj romského obyvatelstva k nim je pozitivní. Bohužel působí jen v dané komunitě a její okruh možností je opravdu minimální, než by bylo potřeba. Takže ano, centrum má vliv na utváření lepších postojů mezi romskými obyvateli a majoritou, ale pouze na jejich úrovni.

6. ZÁVĚR

Cílem předložené bakalářské práce bylo zjistit postoj romských dětí k majoritní společnosti. Byla zde snaha dozvědět se co nejvíce informací o tom, jak romské děti vnímají Neromy a jaký k nim mají vztah. Jednalo se o možnost, která by nám poodkryla nové poznatky, které dosud nebyly pořádně probádány. Skupinu respondentů tvořily děti z jedné z romské lokality v Hradci Králové, jejichž věk byl od sedmi do dvanácti let. Jako výzkumnou otázku jsem si tedy položila „Zjistit jaké jsou postoje romské královéhradecké mládeže ve věku 7-12 let k majoritní společnosti?“ Byla zvolena hypotéza, že romské děti budou mít spíše negativní postoj k Neromům.

Výzkum byl pro celistvost doplněn o rozhovory s rodiči a pracovníky z neziskových organizací, působících v Hradci Králové.

K poodhalení postojů u dětí byly použity metody - rozhovory, pozorování, postojová škála a asociační test. Hypotéza byla výsledkem všech metod potvrzena. Tyto různé metody daly výzkumu komplexnost, který mohl poodhalit skryté struktury a představy. Ty se výzkumníkovi při běžném dotazníku neukážou. Postojová škála je ke zkoumání postojů velmi dobrým pomocníkem a pro takovýto typ výzkumu se ukázala jako stěžejní metoda. Děti jí rozuměly a neměly zábrany upřímně odpovídat, své odpovědi nestylizovaly. Při větším počtu respondentů by ještě mnohem lépe odpověděla na otázku vztahu mezi romskými a neromskými obyvateli. Metoda volných slovních asociací se v mém výzkumu tolik neosvědčila, přesto, že některé z jejích výsledků jsou velmi zajímavé. Tato metoda se spíše hodí ke zkoumání postojů u dospělých lidí než dětí. Slovní zásoba u mých dětských respondentů nebyla ještě tak rozvinutá a doplňování slov a vět bylo pro ně příliš složité.

Tento výzkum byl pro mě vzácnou zkušeností. Měla jsem při něm možnost nahlídnout do kultury, která mě zajímá. Dozvěděla jsem se o ní mnoho nových poznatků. Neformální setkání a rozhovory s Romy byl pro mě zážitek, který u mě nevyvolal žádné negativní pocity. Vše probíhalo v klidné atmosféře, upřímné linii a bez konfliktů.

Existuje už mnoho výzkumů, které zkoumají postoj a vztah majoritní společnosti k romské menšině. Já tu dávám podnět k tomu, aby se na tento problém nahlédlo i z druhé strany, a to ve větší hloubce a s širším počtem respondentů. Situace společnosti v oblasti vztahu menšin a majority není přijatelná. Na tento problém se ale vždy musí podívat z pohledu obou skupin.

7. POUŽITÉ ZDROJE

BIBLIOGRAFIE:

ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 2004. 574 s. ISBN 80-7260-125-3.

BARŠA, Pavel; BARŠOVÁ, Andrea. Mezi asimilací a multikulturalismem. *Mezinárodní politika*. 2006, 5, s. 7-9. Dostupný také z WWW: <<http://www.scribd.com/doc/23331024/Mp-5-2006>>

BENEDICTOVÁ, Ruth. *Kulturní vzorce*. Praha : Argo, 1999. 223 s. ISBN 80-7203-212-7.

HORVÁTHOVÁ, Emília. *Cigáni na Slovensku: Rodinný a společenský život*. In BUDILOVÁ, Lenka; JAKOUBEK (ED.), Marek. *Cikánská rodina*. Ústí nad Labem : Nakladatelství a vydavatelství V. Králové - Dryada, 2007. s. 207. ISBN 978-80-87025-11-6.

DAVIDOVÁ, Eva. *Cesty Romů : Romano drom 1945-1990*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1995. 244 s. ISBN 80-7067-533-8.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha : Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-465-6.

FREUD, Sigmund. *O člověku a kultuře*. Praha : Odeon, 1990. 444 s. (Eseje ; sv. 1). ISBN 80-207-0109-5.

GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě : konflikt nebo integrace*. Praha : G plus G, 1999. 341 s. ISBN 80-86103-23-4.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum v pedagogice* [online]. [s.l.] : [s.n.], prosinec 2006 [cit. 2011-03-5]. Dostupné z WWW: <<http://www.kpg.zcu.cz/capv/HTML/5/5.pdf>>.

KANDERT, Josef. *Jak sami sebe ohraničují kulturní skupiny*. In *Fenomén antropologických skupin : Pohled současné antropologie*. Praha : HMČ UK, 1998. s. 43. ISBN 80-238-4085.

LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha : Grada, 2006. 368 s. Dostupné z WWW: <http://books.google.cz/books?id=SP51w53WufwC&pg=PA147&lpg=PA147&dq=antropologie+meadov%C3%A1+postoje&source=bl&ots=rMM-1GWahY&sig=7TLPGoMCDw9gXL3AkvTSmdDkl7Y&hl=cs&ei=hh52TbvRJcqt8gPxybGgDA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CC8Q6AEwAg#v=onepage&q&f=false>. ISBN 80-247-1284-9.

LEONTIYEVA, Yana; VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2009. 121 s. ISBN 978-80-7330-173-6.

- MATULOVÁ, Jana. *Bariéry v práci s romskou menšinou u studentů oboru*. Brno, 2006. 122 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno, pedagogická fakulta.
- MEILI, Richard, et al. *Učebnice experimentální psychologie*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1967. 370 s.
- MITCHEL, Stephen A. *Freud a po Freudovi : dějiny moderního psychoanalytického myšlení*. Praha : Triton, 1999. 312 s. ISBN 0-7254-029-7.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. Praha : Vodnář, 1995. 397 s. ISBN 80-85255-74-X.
- NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti : jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. Pavel Navrátil ... [et al.]*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2003. 223 s. ISBN 80-7178-741-8.
- NEČAS, Ctibor. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. Brno : Matice moravská, 2005, 475 s. ISBN 80-86488 -20-9.
- PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova*. Praha : Triton, 2006. 263 s. ISBN 80-7254-866-2.
- ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak : dějiny : současná situace : kořeny problémů : naděje společné budoucnosti*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 143 s. ISBN 80-7178-250-5.
- SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. 2. přeprac. a rozš. vyd., v nakl. Grada vyd. 1. Praha : Grada Publishing, 2009. 404 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha : Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- ŠIMÍKOVÁ, Ivana, VAŠEČKA, Imrich. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace. I. Šimíková, I. Vašečka ... [et al.]*. Vyd. 1. Brno : Barrister & Principal, 2004. 211 s. ISBN 80-7364-009-0.
- ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu : multikulturní výchova v praxi/Tatjana Šišková, ed. - Vyd. 2., aktualiz.* Praha : Portál, 2008. 203 s. ISBN 978-80-7367-182-2.
- ŠKACHOVÁ, Tereza. *Přístup žáků mladšího školního věku k cizincům a kulturním odlišnostem*. In PROKOP, J.; RYBIČKOVÁ, M. (ed.) *Proměny pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2005, s. 448-451. ISBN 80-7290-226-1.
- UHEREK, Zdeněk. *Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královéhradeckého kraje*. Praha : Etnologický ústav AV ČR, 2010. 110 s. ISBN 978-80-87112-32-8
- UHLÍKOVÁ, Lucie. *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*. In *Etnické*

stereotypy z pohledu různých vědních oborů. Brno : Etnologický ústav AV ČR, 2001. s. 123.

VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha : Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

- www.hradecky.denik.cz
- www.hradeckralove.org
- www.kr-kralovehradecky.cz
- www.psp.cz
- www.pf.jcu.cz
- www.tyden.cz
- www.kpg.zcu.cz
- www.tyden.cz
- www.sciencedirect.com

8. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1: seznam respondentů

Příloha č.2: Postojová škála (metoda výzkumu)

Příloha č.3: Výzkum vztahů mezi lidmi (otázky k rozhovoru s rodiči)

Příloha č.4: Výzkum s pracovníci neziskových organizací (otázky k rozhovoru)

Příloha č.1: seznam respondentů

Výzkum s dětmi - postojová škála

R1, chlapec, 10 let

R2, chlapec, 9 let

R3, dívka, 12 let

R4, chlapec, 12 let

R5, dívka, 9 let

R6, dívka, 11 let

R7, dívka, 10 let

R8, chlapec, 7 let

R9, dívka, 12 let

R10, dívka, 8 let

Výzkum s dětmi - test asociací na jedno slovo

R1, chlapec, 10 let

R2, dívka, 12 let

R3, dívka, 11 let

R4, kluk, 10 let

R5, chlapec, 10 let

R6, dívka, 9 let

R7, dívka, 12 let

R8, kluk, 12 let

Výzkum se dětmi - test asociací - doplňování do vět

R1, dívka, 12 let

R2, chlapec, 9 let

R3, chlapec, 12 let

R4, chlapec, 7 let

R5, chlapec, 7 let

R6, dívka, 10 let

R7, dívka, 10 let

Rozhovory s rodiči

R1, žena, 42 let, nezaměstnaná

R2, muž, 30 let, zaměstnaný

R3, žena, 26 let, nezaměstnaná

R4, žena, 35 let, nezaměstnaná

R5, muž, 40 let, nezaměstnaný

Rozhovory se zaměstnanci neziskových organizací

R1, žena, 25 let, sociální pracovníce

R2, žena, 24 let, speciální pedagog

R3, muž, 28 let, pracovník v sociálních službách

R4, žena, 23, pracovníce v sociálních službách

Příloha č. 2: Postojová škála (metoda výzkumu)

- Představ si, že by se do Vaší rodiny přizemil nějaký Nerom. Byl bych:

- +++ velmi šťastný
- ++ docela rád
- 0 bylo by mi to jedno
- měl bych obavy
- nepřál bych si to

- Představ si, že by do Vašeho klubu chtěl chodit neromský kluk/holka. Byl bych:

- +++ velmi šťastný
- ++ docela rád
- 0 bylo by mi to jedno
- měl bych obavy
- nepřál bych si to

- Seděl bys ve škole s klukem/holkou, co je Nerom?

- +++ velmi šťastný
- ++ docela rád
- 0 bylo by mi to jedno
- měl bych obavy
- nepřál bych si to

- Chtěl bys mít za souseda Neroma?

- +++ velmi šťastný
- ++ docela rád
- 0 bylo by mi to jedno
- měl bych obavy
- nepřál bych si to

- Přijal bys Neroma do Vaší ulice?

- +++ velmi šťastný
- ++ docela rád
- 0 bylo by mi to jedno
- měl bych obavy
- nepřál bych si to

VÝROKY

Se kterým výrokem souhlasíš, se kterým ne:

1. Je lepší, když si romský kluk vezme neromskou holku?
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI
2. Nejlepší je, když si romská holka vezme za muže Roma.
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI
3. V naší rodině jsou jen Romové.
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI
4. V naší rodině jsou i Neromové.
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI
5. Do našeho klubu by měly chodit pouze Romové.
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI
6. Romské děti si přejí mít více kamarádů mezi českými.
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI
7. Já mám mezi kamarády víc Romů než Čechů.
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI
8. Já mám mezi kamarády víc Čechů než Romů.
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI
9. Nejlepší by bylo, kdyby Romové žili v domech a ulicích jen pro Romy, aby se nemuseli hádat s Neromy.
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI
10. Bylo by lepší, kdyby Romové žili víc mezi Neromy.
ANO – NE - TĚŽKO ŘÍCI

Příloha č. 3: Výzkum vztahů mezi lidmi (otázky k polostrukturovanému rozhovoru s rodiči)

1. Jak se žije v České republice? Jaká jsou pozitiva a jaké negativa?
2. Jste spokojeni se situací v Hradci Králové? (oproti jiným městům)
3. Je těžké najít si zde bydlení, práci?
4. Schází se Vaše rodina celá při různých příležitostech?
5. Navštěvujete různé společenské akce? Jaké?
6. Podporujete své děti ve vzdělání? Jak?
7. Zažili jste nějaký konflikt s jinými obyvateli? Jaký?
8. Jak na ně reagují Vaše děti?
9. Řeší Vaše děti nějaké konflikty? Jaké? S kým?

Příloha č.4: Výzkum s pracovníci neziskových organizací (otázky k polostrukturovanému rozhovoru)

1. Jak dlouho tady pracujete?
2. Vidíte u klientů pozitivní reakci na fungování této organizace?
3. Jsou děti vděční, že mají možnost navštívit tuto službu?
4. Nadávají Vám?
5. Setkáváte se s urážkami kvůli tomu, že jste "bílá"?
6. Měli by děti radši za vedoucí Romy?
7. Jaký mají děti postoj k majoritě?
8. Jaký postoj mají klienti, kteří jsou starší 15-ti let?

9. Vidíte změnu postoje dětí v průběhu fungování organizace?
10. Jak berou službu rodiče dětí, jenž sem chodí?
11. Když Vás děti potkají mimo organizaci, zdraví Vás?
12. Slyšela jste od dětí někdy něco typu: „Rodiče říkali, že gádžové jsou ...”
13. Mluví děti o Neromech spíše kladně či záporně?
14. Jak myslíte, že by mezi sebe do organizace přijali cizího Neroma? Spíše by ho přijaly nebo ignorovaly?
15. Jak vidí dítě - klient svoji životní situaci? Jak vidí budoucnost?
16. Jak ji vidí voji životní situaci a budoucnost dospělí klienti?
17. Ke kterým příležitostem mají děti ztížený přístup?
18. Na jaké předsudky klienti v životě naráží?
19. Jakou úlohu jim připisuje?